

მიდგია ავტორი იმ მოწინავე წერილისა, როდესაც თავის კალამს აწერინებდა ბოლმითა და სიბრაზით სავსე სიტყვებს: ბევრი თქმა ნდომებია, მაგრამ ვერ მოუხერხებია. მის მაგივრად წერტილები დაუსხამს. მაგ ავტორს უნდოდა ეთქვა ბ.სმირნოვისთვის პირში ძონძები უნდა ჩაგეჩრათო, სახე მოგეთუთხნათ საკუთრად ანაკრაპლიდან, ან აბანოებიდან მოტანილი ტლაპოთი, შეგესვათ უკუღმა უკუდო ვირზედ, როგორც ყენი²²⁰ და ისრე გაგესეირნებინათ ზედ გოლოვინის²²¹ პროსპექტზედ. წინ და უკან ვირს უნდა ქონოდა აკრული მისი რეფერატი. დიახ ამის თქმა უნდოდა ავტორს წერილისას, ეს კიდეც შეეფერებოდა ბ.სმირნოვს და ღირსიც იყო, მაგრამ ძალაუნებურად ზრდილობიანათ მოსვლია სიტყვა. ბ. წაბრძანდით, იქ იქადაგეთ, სადაც გასაბრიყვებლებს უფრო ბევრს იპოვითო.... (დედანიშიაც წერტილებია).

მართლა რა ცხოველია ეს სმირნოვი? საიდან გაუჩნდა ეს ძალად მაცხონე გენიოსი ჩვენ ბედკრულ ქვეყანას? ბევრი ვიფიქრე მაზედ, თუ ვინ უნდა იყვეს ის სმირნოვი²²², მაგრამ ვერსა გავხდი. თუ ეს ცნობილი გეოგრაფი სმირნოვია, თბილისში რამ ჩაახეტა მეთქი, ან ჩასვლისთანავე ასე უზდელად როგორ იტიტინებდა გულშიც რომ ზდებოდა ეგ აზრები. გორში ერთი ლოთი ლათინური ენის მასწავლებელი მყავდა, გვარი სმირნოვი, რომელიც შეგირდებმა რამდენჯერმე მიტყიპეს. ვფიქრობდი, ახლა ჯაბრს ხომ არ ყრილობს მეთქი ჩვენზედ, რომ დაჟინებით გაიძახის, ქართველები ერს კი არ წარმოადგენენ, თეთრი, შავი და წითელი ძაფებისაგან შემდგარი გორგალიაო, მაგრამ არა, ენაბლიტი სმირნოვი სად შესძლებდა რეფერატის წერას და მერმე მის დაცვას, თუნდა იგი მუხის ფუტუროსაებ ცარიელი იყვეს! ბოლოს მომხედა ღმერთმა და მოვიგონე ვინ არის ეგ ცხოველი! ეგ არც გორელი ლოთი მასწავლებელია და არც გამოჩენილი პეტერბურგელი გეოგრაფი. ეგ არის თქვენივე, თფილისელი ქვენარმავალი.

ერთხელ, ჯერ ისევ ლურჯი თეთრის ზოლებით გერბიანი ქუდი მეხურა. ერთ კვირა დღეს მე და ჩემი ამხანაგი²²³, სომეხთაგანი, დაკარგული ცხვრებივით დავხეტილობდით ალექსანდროვის ბაღში. ზარმაცად ვადგამდით ფეხებს და ლაპარაკს ვერც კი ვახერხებდით, ისე ცხელოდა. უცბად ჩემა მეგობარმა წამომიშინა მუჯლუგუნები და მიმახედა ერთი ხეივნისკენ ამ სიტყვე-

ბით: - ბიჭო, შეხედე, სმირნოვი მოდის, სმირნოვიო! გამოჩენილი არხეოლოგია, ისტორიკოსი, სომხის ქალი ყავს ცოლადო²²⁴!

“დაგწყვიტოს ღმერთმა, სომხის ქალი რომ ყავს ცოლათა, იმისთვის ხო მარ არის, გამოჩენილი ისტორიკოსი მეთქი” უნდა მეთქვა, მაგრამ ზრდილობამ შემაკავებინა თავი. ის კი ვუთხარი: კაცო, ოცი წელინადია, რაც მზე და მთვარეს უცქერი, არც სმენას და არც მხედველობას უკლია ჩემთვის, მერმე ქალაქში ლიტერატურულ მწერებსაც კი ვამჩნევ და რა ღმერთი გამიწყრა, რომ სპილო ვერ შევნიშნე მეთქი. ჩემმა მეგობარმა მხიარულად მიპასუხა: შენ, ჩემო ძმაო, სემინარიეს კედლებში ცხოვრებას ჩამორჩენილხარო:²²⁵ რას ვიზამდი, თავ სუბუქი გიმნაზისტის ტიტინის წინაშე კისერი მოვიხარე.

ამ ნაირად გავიცანი ბ.სმირნოვი. რომ მაგონდება ეხლა მისი გარეგანი ფიზიონომია შედარებით მის სულიერ განძთან ერთად, ზიზლი მომდის და მინდა შევაფურთხო, ჩვენი შინაური მიმომხილველისა არ იყვეს, ამ სიტყვებით: ფუ, შე ეშმაკო მეთქი, მაგრამ ვიცი, რომ შორსა ვარ და ჩემი ფურთხი სმირნოვის მაგიერ მოხვდება ისედაც დანესტიანებულ კედლებს ჩემი ოთახისას.

მართლადაც რათ არ მანებებს თავს მისი სახე? აგერ ერთი წელინადია, რაც იგი ვნახე ორ წამს და ეხლაც ისე ცხადათ მიდვია თვალწინ, როგორც პირველად შეხვედრის დროს: მისი ჩანითლებული თვალის ქუთუთოები, მისი უფერული სახის კანი, თითქოს დაწყვი-დაბადებიდან მყრალი ატმოსფერო უსუნთქამს – მოჩვენებასაებრ მეღანდება.

რა უნდოდა ეთქვა მითი ბ.სმირნოვს, რომ ქართველები ერს არ შეადგენენ და სომხები კი შეადგენენო? ეშმაკმა იცის მისი თავი და კისერი. რათ შეაწუხა პატიოსანი გვამი ემილ ლიტრესი²²⁶ ქურდობით მისი ლექსიკონიდან? ე.ლიტრემ ოცდაათი წელინადი იშრომა თავის ლექსიკონის შედგენაზე და კიდევ ვერ განმარტა, თუ რა არის ერი და ნუ თუ ბ.სმირნოვს ჰგონია, რომ რაკილა ლიტრეს ნაკითხვას მოახერხებს, მიტომ საძნელო კითხვას ადვილად ახსნის. მაგრამ საიდან სადაო, წმინდა საბაო. სმირნოვისთანა ქვენარმავლებს თავისი ქვენარმავალი აზრების გასატარებლად ფეხებზედ ჰკიდიათ მეცნიერებაც და მისგან ნამოყენებული კითხვებიც.

ალექსანდრე თეოდორეს ძე ყიფშიძე²²⁷

ალექსანდრე თევდორესძე ყიფშიძე, ალ. ფრონელი, დაიბადა გორის მაზრის სოფ. წვერში 1862 წელს. ალექსანდრეს, ანუ როგორც მას ეძახდნენ საშას მამა იყო მღვდელი. 10 წლის ალექსანდრე 1872 წელს მიაბარეს გორის სასულიერო სასწავლებელში, რომლის კურსი პირველ მოწაფედ დაამთავრა 1878 წელს. ამავე წლის სექტემბერში ის, როგორც ერთ-ერთი უნიჭიერესი მოწაფე, მიღებულ იქნა ტფილისის სასულიერო სემინარიის²²⁸ პირველ კლასსში. ალექსანდრემ სემინარიის პირველი კლასიდანვე მიიპყრო როგორც მასწავლებელთა, ისე ამხანაგების ყურადღება. თავისი მაღალი ნიჭით და დინჯი დაკვირვებული ხასიათით. იგი დიდათ განსხვავდებოდა დანარჩენ მოწაფეებისგან. სასულიერო სემინარიაში ალექსანდრე სწავლობდა მეოთხე კლასამდე (1878-1883). ასე, რომ ის 1883 წელს სემინარიიდან გამოვიდა და საუნივერსიტეტოთ დაიწყო მომზადება. 1884 წლის სექტემბერში ჟხედავთ ხარკოვის უნივერსიტეტის²²⁹ საისტორიო-საფილოლოგო ფაკულტეტზე პირველი კურსის სტუდენტათ.

1888 წელს უნივერსიტეტის დამთავრებისას ის ბრუნდება ტფილისში შედის მდივნათ ტფილისის საგუბერნიო მართველობის საკრებულოში. ეს თანამდებობა იმიტომ აირჩია მან, რომ ხსენებულ დაწესებულების არქივში უამრავი მასალა მოიპოვებოდა საქართველოს ისტორიისათვის. ალექსანდრემ იქ გაიცნო და ზედმიწევნით შეისწავლა გლეხობის მდგომარეობა ამასთანავე მან აქვე აუარება მასალები, რომლებიც ეხებოდა საქართველოს რუსეთთან შეერთების პირველ ხანას. ამ ხანებში დასწერა მან მეტად საყურადღებო ნარკვევი “მთიულები 1804 წელს”.

პირველი რევოლუციის პერიოდში ანუ 1905 წელს ალექსანდრე დაინიშნა ქუთაისის გუბერნატორის ვ.ა. სტაროსელსკის²³⁰ და მეფის ნაცვლის²³¹ თანაშემწის სულთან კრიმ-გირეის²³² სურვილით ქუთაისის გუბერნიის ვიცე გუბერნატორად, მაგრამ ის დიდხანს არ შერჩენია ამ თანამდებობას. როგორც სტაროსელსკი, ისე ალექსანდრე ყიფშიძე მოითხოვდნენ ხალხისთვის ერთგვარ თავისუფლებას და გლეხობის მიწით დაკმაყოფილებას. ამ ორი პიროვნების მეცადინეობით სასწრაფოდ გაუქმებულ იქნა სამხედრო წესები და ხალხს ერთგვარი თავისუფლად ამოსუნთქვის საშუალება მიეცა. როგორც გუბერნატორის, ისე მისი მოადგი-

ლის ასეთი პოლიტიკა არ მოწონდა მართველ წრეებს და ერთ მშვენიერ დღეს სტაროსლავსკი და ალ. ყიფშიძე მოხსნილ იქნენ თანამდებობიდან და დატუსაღებულნი ჩამოიყვანეს ტფილისში. ეს ამბავი ელვის სისწრაფით მოდო გაზეთებმა მთელ საქართველოს და რუსეთსაც კი. ამის შემდეგ ალექსანდრე მინვეულ იქნა ტფილისის გუბერნიის თავად-აზნაურთა საკრებულოსთან დაარსებულ საადგილმამულო კომისიაში მდივნათ. ცოტახნის გასვლის შემდეგ ალექსანდრე შეიქნა ამ კომისიის ერთ-ერთი უერთგულესი მოამაგე და სულის ჩამდგმელი. საშას მონაფეობის დროს სემინარიაში მალულად გამოდიოდა ყოველკვირეული ჟურნალი “ნორჩი ტვინი”. ის ამ ჟურნალის მუდმივი და განუყრელი თანამშრომელი იყო. ილია ჭავჭავაძე, რომელიც ალექსანდრემ რუსეთში წასვლამდე გაიცნო, ამ ახალგაზრდა კაცში ხედავდა უდიდეს ნიჭს და დაუშრეტელ ენერგიას. რუსეთიდან დაბრუნების თანავე ალექსანდრე შეუდგა მუდმივ თანამშრომლობას მაშინდელ ქართულ ჟურნალ-გაზეთებში. პირველ ხანებში ის “ივერიაში” და “დროებაში” თანამშრომლობდა. ეს მაშინ იყო, როცა “დროებას” სერგი მესხი რედაქტორობდა.

1884 წელს ილია ჭავჭავაძის რედაქტორობის დროს გაზეთ “ივერიის” სარედაქციო კოლეგიის წევრად მიიწვიეს. ივერიაში ალექსანდრე თანამშრომლობდა თითქმის 1904 წლამდე. უკანასკნელ ხანებში მხურვალე მონაწილეობას იღებდა ჟურნალ კლდეში და შემდეგ გაზეთ საქართველოში. ბევრი ნაწერები ნაწერები მოეპოება ალექსანდრე ყიფშიძეს, ალ. ფრონელის ფსევდონიმით ილიას დროინდელ ივერიაში. მისი წერილების მომეტებული ნაწილი ისტორიული და ეკონომიური ხასიათისანი არიან. ან სწერდა თერგდალეულის, ა.ფრონელის და სხვა ფსევდონიმებით. გარდა ზემოდ დასახელებულ ნაშრომისა ალექსანდრეს კალამს ეკუთნის: “კახეთის აჯანყება“, „დიდებული მესხეთი“ და „მთის არწივი შამილი“.

ალექსანდრე ყიფშიძის მრავალგვარ დამსახურებასთან ერთად იგიც უნდა აღინიშნოს, რომ ის აწარმოებდა სემინარიაში ყოფნის დროს დღიურების წერას. ეს დღიურები იძლევა როგორც მაშინდელ სასწავლებლების და განსაკუთრებით კი სასულიერო სემინარიის ისტორიასა, ისე საქართველოს საზოგადოებრივი

აზროვნების 80-იანი წლების ისტორიისათვის უდიდეს მასალას.

„ენა მშვენიერი, ლიტერატურული სტილი მტკიცე და ოქროსავით გამოჭედილი, ვაჟკაცობა უზადო, სიმხნევე შეუფასებელი და მრავალმხრივი, ზნეობა მაღალი და წრფელი, ყოველ ორპირობას და ორაზროვნებას მოკლებული, ხასიათი ამაყი და შეუდრეკელი, რწმენა მკვიდრი დაშეურყეველი“. აი ასეთი სიტყვებით დაიტირა მხცოვანმა მწერალმა ეკატ. გაბაშვილმა²³³ ალექსანდრეს ნეშტი.

ლექსანდრე ყიფშიძის სიკვდილმა თავზარი დასცა და გონება დაუკარგა მაშინდელ საზოგადოებას. „დიდი ხანია ასეთი მწარე ნუთები ჩემს ცხოვრებაში არ გამიცდიაო - ამბობს სოფრომ მგალობლიშვილი²³⁴ – როგორც გამაცდევინა საშას მოულოდნელმა გარდაცვალებამ... დაფიქრებული ამოვიარე ბარიათინსკის²³⁵ ქუჩა²³⁶ და მივეშურებოდი “ნაკადულის“²³⁷ რედაქციისკენ, სადაც მგოსან ევდოშვილის²³⁸ გამო კრება იყო. ტრამვაის ვაგონიდან გადმოხტა ბ. ივ. ზედგინიძე²³⁹, რომელიც „ნაკადულისავე“ რედაქციაში მიდიოდა. გამაჩერა და მწუხარებით, გულხელდაკრეფილმა მითხრა: „გაიგე, ჩვენი ახალი უბედურება? მე შევყვირე “რა ამბავია?”. . . – საშა ყიფშიძე დღეს ოთხ საათზე ქუჩაში თავისი სახლის მახლობლად გარდაიცვალა.

მე ეს კი მახსოვს: თავში ორივე ხელი ვიტაცე და თავბრუდახვეული ტროტუარზე დავვარდი. ამ ამბავმა თავზარი დამცა, თავში ათასი ტკბილი მოგონებანი ამიქოთიალა... საშა ხომ ჩემთვის შვილიც იყო, მეგობარიც, ძმაც და როგორ არ დამცემდა თავზარს მისი მოულოდნელი სიკვდილი?....” ალექსანდრე ყიფშიძე არ იყო მარტო თეორეტიკოსი, ის არ იყო უბრალო სიტყვის და ლაპარაკის კაცი. მას მონონდა სინამდვილე, მას უყვარდა საქმიანობა და მისთვის ასე თავგამოდებით შეიყვარა ის ხალხმა.

“იშვიათად მოიძებნება ისეთის გავლენისა და ავტორიტეტის ადამიანი, როგორც იყო განსვენებული ალექსანდრე მთელს ქართველობაში და განსაკუთრებით კი ფრონისა და ლიახვის ხეობაზედ. აქ ისეთივე ავტორიტეტი ჰქონდა მოპოვებული, რომელსაც მხოლოდ ილია ჭავჭავაძის ავტორიტეტი შეედრებოდა. ადგილ-მამული ჰქონდა ვისმეს სადაო, გასაყოფი ჰქონდა რამე, თუ გასაკეთებელი და სათხოვნელი სადმე, მაშინვე საშას მიმართავდნენ. უნდა გენახათ როცა სოფელში საკუთარ მამულში

მივიდოდა, რომ ყველა მახლობელი და შორეული სოფლებიდან მრავლად მოდიოდა გლახკაცობა რჩევა დარიგების საკითხავად და სათხოვნელად. გაუჭირდებოდათ სოფლელებს და მაშინვე ყველას სიტყვა ერთი იყო "ჩვენ საშას მივმართოთ". უსაშაოდ არც-ერთი მაინც არ კეთდებოდა. საშა იყო ყველას ავან-ჩავანი და წინამძღოლი და საქმის გზის მაჩვენებელი. თავის სოფლელებს საღონაშენლებს და ბრეთელებს დიდძალი მამული შესძინა ავალიშვილებისა და ამირეჯიბებისა. ამ მხრივ ხომ დაუფასებელი სამსახური მიუძღვის მთელი საქართველოს წინაშე. მისი ავტორიტეტი, მისი სიტყვა ისე იყო მიღებული მთელს ხეობაში, რომ საშას სიტყვას ყველა ემორჩილებოდა და მისი წინააღმდეგი არავის არ შეეძლო. თუ სადმე საქმე იყო რამე და საშა ეტყოდა, რომ ასე იქნება საქმეო, ყველანი ძალაუნებურად ემორჩილებოდნენ მის ბრძნულს სიტყვას და გადანყვეტილებას და სხვაგან აღარ გარბოდნენ ხოლმე საქმის საკითხავად და სანარმოებლად. საშა იყო ყველაფერი თავისი სამშობლო ხეობისათვის, ურომლისობაც დიდი და აუნაზღაურებელი ნაკლისი იქნება.

ბოლო დროს განსვენებული ალექსანდრე გაიტაცა იმ იდეამ, რომ სოფლის მეურნეობაში უსათუოდ კულტურა და გაუმჯობესება შევიტანოთ. ამისათვის სულით და გულით მიეცა და ახალგაზრდურის სიხარულითა და სიმხნევით შეუდგა.

შეიძინა სოფელში ოცამდის დესეტინა მიწა და ზედ საუცხოვო, სამაგალითო ხეხილის ბაღი გააშენა, რომელიც მეურნეობის უკანასკნელს სიტყვას წარმოადგენს. სოფელმა გონიერის და მოხერხებულის საშას მაგალითს მაშინვე მიჰბაძა, მისი ბაღისავე გვერდით რამდენიმე პატარა ხეხილის ბაღი ამოცენდა და ორთავე მახლობელ სოფელს ბრეთასა და საღოლაშენს, ხომ ერთი გლახკაცის ოჯახიც აღარ არის, რომ რამდენიმე ძირი მაინც ხეხილი არ გაეშენებინოს საშას მიბაძვითა და დარიგებით.

სულ სამიოდე წლის განმავლობაში ისე დახელოვნდა და იმდენი ცოდნა შეიძინა ხეხილის მოვლა-გაშენების შესახებ, რომ პირდაპირ საოცარია.

ის ამ მეურნეობის დარგში თითქმის ისეთივე ავტორიტეტი გახდა, როგორც საადგილ მამულს საკითხებში. ერთხელ რკინის გზით ერთად ვმოგზაურობდით. იმ კუბეში, რომელშიც ჩვენ შე-

ველით რამდენიმე რუსი მემამულე მოდიოდა. ცოტა ხნის შემდეგ ლაპარაკი ჩამოვარდა მეურნეობაზედ, ალექსანდრეს ცოდნამ და გამოცდილებამ გააკვირა მგზავრები და ბოლოს ერთმა მგზავრმა ჰკითხა: - თქვენ ბატონო, ალბათ გუბერნიის აგრონომი იქნებით აგრე ზედმინევნით, რომ იცით მეურნეობა. განსვენებულს გაეცინა და თავაზიანად მიუგო – არა ბატონებო, თქვენ სასტიკად სცდებით, აგრონომია მე სასწავლებელში არსად შემისწავლია, მე ისტორიულ-ფილოლოგიური ფაკულტეტი გამითავებია. ჩემი სპეციალური საგანი ისტორიაა, მეურნეობა კი ცხოვრებამ და გამოცდილებამ შემასწავლა. დიდი მოხარული იყო განსვენებულს ალექსანდრე კოოპერატიული მოძრაობისა ჩვენში და დიდს იმედებს ამყარებდა მასზედ. უკანასკნელად წარსულ შემოდგომაზედ ვნახე. პირველმისაღმებისთანავე მკითხა, როგორ არის თქვენში კოოპერაციის საქმე²⁴⁰. – მთელს საინგილოში არცერთი კოოპერაცია არ არის მეთქი და არც მგონია თუ მოხერხდეს მეთქი. – რას ამბობ კაცო, შემომიტია განსვენებულმა, რომ თუ არ მოხერხდება, მაშ რისთვის ხართ ინტელიგენტი ხალხი სოფლად, რას მიკეთებთ, სირცხვილი თქვენ, რომ ხალხს ხელმძღვანელობას არ უწევთ. იცოდე ბევრს ლაპარაკს არ დაგინყებ კოოპერაციის მნიშვნელობაზედ, რადგანაც შენც კარგად უნდა გესმოდეს მისი მნიშვნელობა. უსათუოდ უნდა გახსნად კოოპერატიული მაღაზია, თორემ თვალთ აღარ დამენახო. დახმარება და ხელის შეწყობა თუ რამეში დაგჭირდებათ მე მომთხოვეთ. უსათუოდ ნივთიერად უნდა მოვალონიეროთ ხალხი, თორემ ცუდი მომავალი მოგველის. ეცადეთ, ეცადეთ კარგს ნიადაგზედ დააყენოთ და კარგი ხელმძღვანელობაც გაუწიოთ კოოპერაციას ისეთი დიდი და ზალუმი შთაბეჭდილება მოახდენინა ჩემზე ალექსანდრეს ლაპარაკმა, რომ ორის თვის შემდეგ ამ ლაპარაკისა მართლა გავხსენით კოოპერატიული მაღაზია საინგილოში, რომელიც მეტად დიდს და თვალსაჩინო დახმარებას უწევს მთელს საინგილოს. ეს იყო პირველი ისეთი ნაბიჯი საინგილოში კოოპერატიულს ნიადაგზედ, რომელიც განსვენებულის დარიგებით გაიხსნა”.

ზ.ედილი²⁴¹.

გაზ. საქართველო” 1916 წ. 3 მკათათვე.

განმარტებანი და სქოლიოები

ალექსანდრე ყიფშიძე (ფრონელი)
(1862-1916)

1. ალექსანდრე ყიფშიძე (ფრონელი) იწყებს თავისი დღიურების წერას 1879 წლის 25 იანვრიდან. მან 1882 წლის ჩათვლით (9 მაისამდე) გააგრძელა ამ მეტად მნიშვნელოვანი დოკუმენტის წერა. საინტერესოა, რომ თავის დღიურებს იმთავითვე “დღიური” არ დაარქვა. პირველ წიგნს ერქვა “რვეული ერთი სემენარიელისა”. ჩანაწერებს თვითონვე კინძავდა ნემსითა და ძაფით. მომდევნო წიგნს დააწერა ‘დღიურები ერთი სემენარიელისა’. ხელნაწერი დღიურები ალექსანდრე ყიფშიძეს (ფრონელს) დაყოფილი აქვს და აუკინძავს 10 პატარა წიგნად. დღიურების I წიგნი იწყება 25 იანვრით 1879 წ. და სრულდება 1879 წლის 31 მარტის აღწერით. (რედ.)

2. Потоцкий Павел Семёнович, преподаватель, Тбилисская духовная семинария (ранее Тифлисская духовная семинария груз. თბილისის სასულიერო სემინარია) – учебное духовное заведение, действовавшее с 1817 по 1919 года в Грузинском экзархате Русской православной церкви;
3. “მზის დაბნელება საქართველოში”- პიესის ავტორი – ზურაბ ანტონოვი. ზურაბ ნაზარის ძე ანტონოვი (დ. 9 თებერვალი/21 თებერვალი, 1820, გორი – გ. 9/13 დეკემბერი/ 25 დეკემბერი, 1854, თბილისი), ქართველი დრამატურგი. ზურაბ ანტონოვი დაიბადა წვრილი ვაჭრის ოჯახში. მუშაობდა გორის სამაზრო სამმართველოში, შემდეგ – მამისეულ სავაჭროში. 1851 წელს ჩაირიცხა გ. ერისთავის თეატრის დასში მსახიობად. იქვე დაიწყო პიესების წერა. მცირე ხნით (1854 ნოემბერ-დეკემბერი) თეატრის ხელმძღვანელიც იყო. ჩვენამდე ანტონოვის შვიდმა პიესამ მოაღწია: “მე მინდა კნეინა გავხდე” (1851), “განა ბიძიამ ცოლი შეირთო” (1852), “მზის დაბნელება საქართველოში” (დაიდგა 1853, დაიბეჭდა 1876), “ქმარი ხუთი ცოლისა” (დაიდგა 1851, დაიბეჭდა 1852), “ქორწილი ხევსურთა” (1852), “ქოროლლი” (1853), “ტივით მოგზაურობა ლიტერატორთა” (1854).

4 უ. – თავის თანამედროვეთა მოხსენიებისას ასე წერს სახელისა და გვარის წინ აღექსანდრე ყიფშიძე. უ. – იგულისხმება უფალი. მიმართვის ეს ფორმა მე-19 საუკუნეში გავრცელებული იყო. (რედ.)

5 გიორგი დავითის ძე ერისთავი. (დ. 1813, სოფ. ოძისი, ახლანდელი დუშეთის მუნიციპალიტეტი – გ. 9 სექტემბერი/22 სექტემბერი, 1864, გორი; დაკრძალულია იკორთის მონასტერში (სოფ. ზემო იკორთი, ახლანდელი გორის მუნიციპალიტეტი), ქართველი დრამატურგი, პოეტი, ქართული თეატრის აღმამენებელი.

სწავლობდა თბილისის კეთილშობილთა სასწავლებელში (1824-1825), შემდეგ მცირე ხნით მოსკოვში, კერძო პანსიონში. 1830 წლიდან მონაწილეობდა მეფის რუსეთის საწინააღმდეგო შეთქმულებაში, რისთვისაც 1832 წლის დეკემბერში დააპატიმრეს. 1834 გადაასახლეს ქ. ვილნოში, სადაც ქვეით დივიზიაში გაამწესეს. ერისთავმა შეისწავლა პოლონური ენა და ლიტერატურა, დაუახლოვდა მოწინავე პოლონურ ოჯახებს. 1838 წელს მას ნება დართეს დროებით ჩამოსულიყო საქართველოში, სადაც საბოლოოდ 1842 წელს დაბრუნდა. ერთხანს თბილისში სახელმწიფო სამსახურში იყო, 1854 წლიდან კი სოფ. ხიდისთავში დასახლდა.

1862 წელს ერისთავმა იმოგზაურა ევროპაში. მოგზაურობის შთაბეჭდილებანი გადმოსცა დაუმთავრებელ დღიურებში “ჩემი მოგზაურობა ევროპაში 1862 წელსა 13 ივნისსიდგან”. ერისთავის თხზულებები 1852-1853 წლებში იბეჭდებოდა “ცისკარში”; ცალკე წიგნაკებად გამოიცა “გაყრა” (1850), “მუნწი”, “უჩინმაჩინის ქუდი”, “თილისძის ხანი” (1852); “დავა” 1871 წელს ჟურნალ “კრებულში” დაისტამბა.

6 სკაპენის ცულლუტობა – მოლიერის შემოქმედებას საქართველოში XIX საუკუნეში გაეცნენ. მისი «სკაპენის ოინები» თარგმნა აკაკი წერეთელმა (სათაურით «სკაპენის ცულლუტობა»).

7 Святейший Синод Российской империи периодически посылал в Грузию ревизорские комиссии. В 1872 г., после доклада ревизора И. Зинченко, из Тифлисской Духовной Семинарии (ДС) по обвинению в антиправительственной деятельности были уволены грузинские педагоги Я. Гогебашвили, И. Туриашвили и др., выступавшие против русификации системы образования в Грузии. В 1873 г. инспектором Тифлисской ДС был назначен И. Кувшинский, вызвавший неприязнь у многих учившихся в семинарии грузин.

8 კინტო – ძველ თბილისში ხელზე მოვაჭრე, განეკუთვნებოდა წვრილ ვაჭართა კლასს. გამოირჩეოდა მოსწრებელი სიტყვა-პასუხით და თავისებური ჩაცმა-დახურვით (მაღალსაყელოიანი, საკინძ-შემოხსნილი დაწინწკლული ჩითის პერანგი, მოკლე, შავი, ნაოჭიანი ახალუხი, უბეგანიერი მონაოჭებული შარვალი, მესტები, ზოგჯერ ყელდაკეცილი „დაწყობილი ჩექმები“, ვერცხლის აბზინდიანი სარტყელი, აბრეშუმის ან ჩითის ხელსახოცით). თაბახზე გაწყობილ ხილსა და ბოსტნეულს გასაყიდად ქუჩებში თავით დაატარებდა. კინტო თბილისის ყოფას XX საუკუნის 30-იან წლებამდე შემორჩა.

9 Экзарх архиепископ Иоанникий (Руднев; 8 дек. 1877 – 27 июня 1882)

Экзарх архиепископ Иоанникий (Руднев) пытался восстановить авторитет Грузинской Епархии, во многом утраченный в правление его предшественника архиепископа Евсевия (Ильинского). Для оказания материальной помощи неимущим учащимся Тифлисской ДС было создано братство Андрея Первозванного (1880), преподавателям духовных школ были предоставлены некоторые денежные льготы. Большое внимание экзарх уделял сохранению груз. церковных песнопений. Паства запомнила его как справедливого и оказывавшего благодеяния архиерея. В 1899 г., спустя 17 лет после перевода экзарха Иоанникия из Грузии, груз. общественность послала ему в Киев в связи с 50-летием архиерейского служения поздравительную депешу (Могзаури. 1901. № 4. Стб. 362).

Свт. Гавриил (Кикодзе), экзарх Грузии Иоанникий (Руднев), свт. Александр (Окропиридзе). Фотография. Кон. XIX в. (ГМИГ)

Утраченный авторитет Грузинской Епархии, в правление архиепископа Евсевия (Ильинского):

В период управления Г. Э. архиепископом Евсеем (Ильинским) имели место случаи расхищения церковного имущества. Грузинская пресса того времени обвиняла его в том, что он через посредников продавал частным коллекционерам митры и драгоценные кресты грузинских архиереев и патриархов. В 1869 г. при его покровительстве и содействии кутаисский ген.-губернатор В. В. Левашов изъял из Гелатского монастыря драгоценную Хахульскую икону Божией Матери X в. Художнику В. А. Васильеву был заказан эскиз иконы, с которого художник В. Сазиков выполнил копию. Оригинал был продан коллекционеру М. П. Боткину, а копия возвращена

в Гелатский монастырь. Афера не осталась тайной и вызвала возмущение общественности. Также, Грузинское духовенство обвиняло экзарха Евсевия в

Архиеп. Евсевий
(Ильинский). Портрет.
2-я пол. XIX в. (НКПИКЗ)

попустительстве доносам и в репрессиях среди грузинских учителей и священников. С особой неприязнью экзарх Евсевий (Ильинский) относился к свт. Гавриилу (Кикодзе), убеждая Синод в неблагонадежности архиерея и прибегая к политическим интригам. Однако высокий авторитет еп. Гавриила среди паствы и известность в масштабах империи обусловили его неприкосновенность, Святейший Синод не реагировал на доносы экзарха.

- 10 ბურსაკ-სემინარიელი – Бурсак, Бурсакъ (казеннокоштный семинарист), Бурса (семинария), Бурсацкй.

Слово «бурса», какъ и нѣмецкое «Bursche» – отъ ложно-латинскаго bursa, перешедшаго въ французское «bourse», нѣм. «Börse». Bursa означала казну, затѣмъ – общество, содержащееся на общій счетъ. Студенты Парижскіе, стипендіаты короля, назывались bursarii – наши бурсаки. Bursche – молодой человѣкъ, ученикъ, студентъ.

- 11 P – подразумевается ректор Духовной Семинарии Корнилий (Орликов), архимандрит 1875.

- 12 ლუკიანოვი – მეექვსე კლასის მოწაფე იყო (გიორგი ნათაძე, აღ. ფრონელის დღიურებისთვის – დღიურთა შემოკლებული, რედაქტირებული ვერსია, ლიტერატურული მატიანე, ნაწილი 3, 286 გვ. 1942 წ.)

- 13 უ. ორბელიანი. იგულისხმება პოეტი, გრ. ორბელიანი, რომელსაც იმ დროს ადმინისტრაციული ადგილი ეჭირა. – (გიორგი ნათაძე, აღ. ფრონელის დღიურებისთვის – შემოკლებული, რედაქტირებული ვერსია, ლიტერატურული მატიანე, ნაწილი 3, 286 გვ. 1942 წ.)

- 14 მეტაფიზიკა – იდეალისტური ფილოსოფიური მოძღვრება, რომელიც განიხილავს ცდისმიდმურ მოვლენებს (ღმერთს, სულს და მისთ.) < ბერძ. meta ta physika – „ფიზიკის შემდეგ“ (ასე უწოდეს არისტოტელეს ფილოსოფიურ თხზულებებს, რომლებიც მოთავსებული იყო მისი ფიზიკის

ტრაქტატების შემდეგ).

- 15 რკინის გზა. ბათუმი – 1878-1886 წლებში ბათუმის ნავსადგური გამოცხადდა პორტო-ფრანკოდ (უცხოური საქონლის უბაჟოდ შემოტანა-გატანის უფლების მქონე ნავსადგურად), რამაც ხელი შეუწყო ქალაქის ზრდას. ბაქო-ბათუმის რკინიგზის გაყვანის (1883) და ნავსადგურის რეკონსტრუქციისა და ბაქოსთან ნავთობსადენი მილით დაკავშირების (1897 – 1907) შემდეგ ბათუმი შავი ზღვისპირეთის მნიშვნელოვანი ნავსადგური გახდა. აქედან გაჰქონდათ კასპიის ზღვის ნავთობპროდუქტები სხვა ქვეყნებში.

- 16 Архиепископ Евсевий (в миру Алексей Алексеевич Ильинский; 1809, Белгород – 12 (24) марта 1879) – епископ Русской православной церкви, архиепископ Тверской и Кашинский. В Тифлисе архиепископ Евсевий совершил закладку трёхпрестольного православного храма Кавказской армии в память покорения Кавказа.

Хронология – Экзархи Грузинского Экзархата Российской Православной Церкви на тот период:

Евсевий (Ильинский; 1 марта 1858 – 8 дек. 1877), архиеп. Карталинский и Кахетинский; Иоанникий (Руднев; 8 дек. 1877 – 27 июня 1882), архиеп. Карталинский и Кахетинский;

Павел (Лебедев; 16 июля 1882 – 29 сент. 1887), архиеп. Карталинский и Кахетинский;

Палладий (Раев; 29 сент. 1887 – 18 окт. 1892), архиеп. Карталинский и Кахетинский;

История в фактах:

В 1864 г. инспектором ДС стал преподаватель географии и арифметики Тифлисской Духовной Семинарии, педагог и общественный деятель Я. Гогешавили.

В 1865 г. Я. Гогешавили выпустил грузинский букварь «Деда-эна» (Мать-

язык), в 1868 г. – учебник «Двери в природу».

В 1872 г., после доклада ревизора И. Зинченко, из Тифлисской Духовной Семинарии по обвинению в антиправительственной деятельности были уволены грузинские педагоги Я. Гогешвили, И. Туриашвили и др., выступавшие против русификации системы образования в Грузии (Бакурадзе. 1997. С. 119).

В 1873 г. инспектором Тифлисской Духовной Семинарии был назначен И. Кувшинский, вызвавший неприязнь у мн. учившихся в семинарии грузин.

И в 1874 г. для выяснения дела в Тифлис прибыл ревизор С. В. Керский. В отчете на имя Святейшего Синода, Керский отмечал, что грузинские педагоги противятся исключению семинаристов – грузин, пользуются у учащихся авторитетом, дают читать им запрещенную администрацией литературу, требуют открытия кафедры грузинского языка, общаются с семинаристами по-грузински и на этом же языке принимают экзамены, а также «составили партию и пытаются занять все места в заведении соотечественниками, а русских оттуда изгнать» (Гогешвили. 1962. С. 132).

Обеспокоенный доносами Керского, Я. Гогешвили писал: «Бедные грузины! И татары, и армяне, и все народы другой веры имеют в Российской империи духовные училища, где все предметы преподаются на их родном языке и где русский язык является лишь одним из предметов, но стоит только возвысить голос грузинам, как тут же следует обвинение в сепаратизме» (Гогешвили. 1962. С. 132).

После увольнения Гогешвили и др. груз. педагогов Кувшинский ужесточил режим семинарии: учащимся было запрещено разговаривать по-грузински, из б-ки была частично изъята литература, под строжайший запрет попала и грузинская периодика, расцвело доноительство. В конце 70-х гг. XIX в. за чтение запрещенной литературы из семинарии было исключено неск. десятков человек (Хундадзе. Очерки. 1951. С. 243).

Причисленный в конце XX в. к лику святых грузинский архиерей святители Гавриил (Кикодзе) отрицательно отнесся к увольнению грузинских преподавателей после доноса Керского. В письме на имя экзарха архиепископа

იაკობ გოგებაშვილი (1840-1912)
«დედა ენა ანუ ანბანი და პირველი საკითხავი წიგნი სახალხო სკოლებისათვის», ქართული ენის ორიგინალური სახელმძღვანელო დაწყებითი სკოლებისათვის, შექმნილია იაკობ გოგებაშვილის მიერ. გამოიცა 1865 წელს.

Евсевия он указывал, что увольнение грузинских педагогов, отстаивающих национальные интересы, наносит вред самой идее многонациональности Российского государства (Джвари Вазиса. 1906. № 7. С. 14).

- 17 Русско-турецкая война 1877–1878 годов (турецкое название: 93 Harbi, 93 война) – война между Российской империей и союзными ей балканскими государствами с одной стороны, и Османской империей – с другой.

Николай Дмитриев-Оренбургский.
«Захват Гривицкого редута под Плевной»

- 18 ფცა – მდინარეა ქართლში. (გიორგი ნათამე, აღ. ფრონელის დღიურებისთვის -შემოკლებული, რედაქტირებული ვერსია, ლიტერატურული მატთანე, ნაწილი 3, 286 გვ. 1942 წ.)
- 19 5 აპრილის დღის აღწერა აღ. ფრონელს ჯერ დაუწერია, შემდეგ გადაუხაზავს. (რედ.)
- 20 1879 წლის 25 იანვრიდან დაწყებული 'დღიურები ერთი სემენარიელისა' ალექსანდრე ყიფშიძეს (ფრონელს) დაყოფილი აქვს პატარა რვეულებად, მათ ის წიგნებს ეძახის. დღიურების I წიგნი დაუსრულებია 1879 წლის 31 მარტის აღწერით. შემდეგ დაუწერია ცოტა 5 აპრილის დღისთვისაც, მაგრამ გადაუხაზია/წაუშლია. (რედ.)
- 21 „დღიური ერთი სემენარიელისა“ აღ. ყიფშიძე წიგნი II – (რედ.)
- 22 2 апреля 1879 года на Дворцовой площади столицы трижды стрелял в царя Александр Соловьев, но промахнулся и при задержании пытался отравиться. В ходе следствия был арестован Юрий Николаевич

Богданович, брат уже упомянутого Н.Н. Богдановича, владелец «вороненской кузницы», где и обучался революционному мастерству А. Соловьев.

Александр Константинович Соловьев (1846 – 1879 гг. казнен) учительствовал в торопецком училище, потом ушел в народ, вел пропаганду под видом кузнеца, учителя или писаря. Фиктивно был женат на местной дворянке Екатерине Челищевой. Не получив санкции общества «Земля и воля» на царевбийство, самостоятельно пошел на покушение. 2 апреля 1879 года на Дворцовой площади столицы трижды стрелял в царя Александр Соловьев, но промахнулся и при задержании пытался отравиться. В ходе следствия был арестован Юрий Николаевич Богданович, брат уже упомянутого Н.Н. Богдановича, владелец «вороненской кузницы», где и обучался революционному мастерству А. Соловьев.

Александр Константинович Соловьев (1846 – 1879 гг. казнен) учительствовал в торопецком училище, потом ушел в народ, вел пропаганду под видом кузнеца, учителя или писаря. Фиктивно был женат на местной дворянке Екатерине Челищевой. Не получив санкции общества «Земля и воля» на царевбийство, самостоятельно пошел на покушение.

- 23 ვაზეთი “საეკლესიო მახარობელი” – В 1864 г. под редакцией священника Георгия Хелидзе стал выходить русско-грузинский журнал «Духовный вестник Грузии», где в официальной части публиковалась документация Святейшего Синода и Грузино-Имеретинской синодальной конторы, а также статистические отчеты по епархиям, духовным учебным заведениям и т. д., в приложении размещались материалы по истории и культуре Грузинской Церкви, публиковались жития грузинских святых.

Экзарх Евсевий (Ильинский) под предлогом недостатка средств закрыл журнал (1868), после чего в течение многих лет Экзархат не имел своего печатного органа.

В 1891-1917 гг. на рус. и груз. языках выходил «Духовный вестник Грузинского Экзархата» (в 1910-1917 – Вестник Грузинского Экзархата).

В 1883-1910 гг. в Зестафони на груз. языке выходил издаваемый на средства протоиерея Давида Гамбашидзе журнал «Мцкемси» (Пастырь), сыгравший важную роль в усилении патриотизма грузинского духовенства и укреплении Православия среди населения. Несмотря на жестокую цензуру, журнал освещал историю не только Грузинской Православной Церкви и Грузии в целом, но и отражал совр. политические процессы. В 1886-1903 гг., чтобы заинтересовать негрузинского читателя, выходили параллельные номера журнала на русском языке.

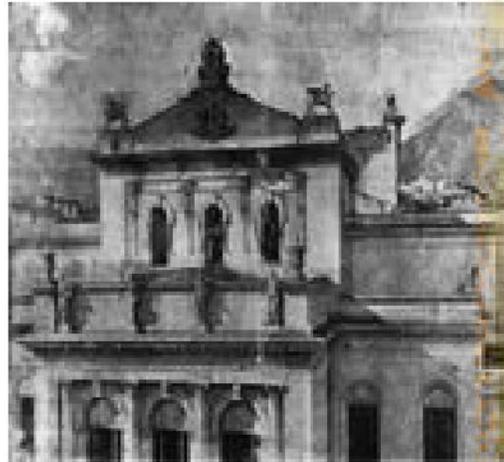
Протоиерей Давид Гамбашидзе.
Фотография. Кон. XIX – нач. XX в. (ГМИГ)

24 ბედუინი -Arab. badawin – მომთაბარე არაბი.

25 ერკემალი – ვერძი, მწარმოებელი ცხვარი.

26 1874 წლის 11 სექტემბერს თამაშშვეის თეატრ-ქარვასლას (1851-1874) ხანძარი გაუჩნდა და მთლიანად დაიწვა. 1879 წელს ქარვასლის შენობა თეატრალური სათავსოს გარეშე აღადგინეს.

ქართველი მოწინავე ინტელიგენცია ზრუნავდა იმისთვის, რომ ქართულ თეატრს რეგულარულად გაემართა წარმოდგენები. 1878 წელს სცენისმოყვარეთა წრე მოღონიერდა ნიჭიერი ძალებით. მას სათავეში ჩაუდგა დროებითი “დრამატული კომიტეტი”, რომელშიც შედიოდნენ ცნობილი მოღვაწენი: დიმიტრი ყიფიანი, ილია ჭავჭავაძე, დავით ერისთავი, ნიკო ავალიშვილი, გიორგი თუმანიშვილი და სხვ. 1879 წლის მაისში ზემოაღნიშნულმა კომიტეტმა მოიწვია თათბირი მუდმივი თეატრის დაარსების შესახებ. თათბირმა დაადგინა, დაარსებულყო დრამატული საზოგადოება. შეადგინეს ამ საზოგადოების წესდება, პირველი გამგეობის თავმჯდომარედ არჩეულ იქნა ილია ჭავჭავაძე. იმავე წლის მაისში შედგა მუდმივი ქართული თეატრის დასი.

ქართული თეატრის სპექტაკლებისათვის გამონახეს მუდმივი შენობა. ეს იყო თეატრად გადაკეთებული ქარვასლის ნაწილი, ყოფილი სასახლის ქუჩაზე. ქართული თეატრის შენობა იდგა იქ, სადაც ახლა უნივერსიტეტი და მეტროს სადგურია. ამ შენობაში მოთავსებული იყო ქართული თეატრი და სხვა კულტურული ორგანიზაციები. აქ საინტერესო იყო ამპირული ნაგებობის ნაშთი – მძლავრი კოლონადა ქუჩის კორპუსის მეორე სართულის ღია გალერეისა – წინანდელი ქარვასლა. თვით თეატრი უფრო ახალი იყო, მეოცე საუკუნის ათიანი წლებისა. ამ შენობაში ქართული თეატრი მუშაობდა 1914 წლამდე. გაუგებარი მიზეზის გამო ის ძველი თეატრი და კოლონადა დაანგრის.

27 ალექსანდრე ყიფშიძის დღიურების ორიგინალ ხელნაწერში, სამწუხაროდ, თითქმის წაშლილია, გაფერმკრთალებულია ფანქრით ნაწერი გვერდები და აღარ იკითხება რამდენიმე გვერდი: 28-32. სწორედ ამ გვერდებზეა აღწერილი პერიოდი: 12 მაისი, შაფათის შემდეგ – 20 მაისი, კვირა. (რედ.)

28 რაფიელ ერისთავი (1824-1901), ქართველი მწერალი, ეთნოგრაფი, ლექსიკოგრაფი, საზოგადო მოღვაწე. მას მიიჩნევენ ვოდვეილის ჟანრის დამამკვიდრებლად ქართულ დრამატურგიაში (პიესები “მზრუნავი სტოლები”, “დედაკაცმა თუ გაიწია, ცხრა უღელი ხარის უმძლავრესია”, “ჯერ დაიხოცნენ, მერე იქორწინეს” და სხვ).

29 ბანკობიადა. ალ. ყიფშიძე თავის დღიურში იხსენიებს და დიდს ადგილს უთმობს სათავად-აზნაურო ბანკის წლიურ საანგარიშო კრებებს. რა ჰქონდა საერთო სათავად-აზნაურო, წოდებრივ, კომერციულ საქმეს – ბანკს ვიწრო სასულიერო წოდების სასწავლებლის – სემინარიის მოწაფესთან, რითიზიდავდამოაზროვნესემინარიელს ბანკობიადა? მართალია, ბანკი ვიწრო წოდებრივი დაწესებულება იყო. მაინც იმ დროს შესაფერად საზოგადოებრივი მნიშვნელობაც ჰქონდა. ბანკის საკითხის გარშემო ქართული ინტელიგენციის ცალკეულ ჯგუფებს შორის ბრძოლა იყო გამართული. ამ ბრძოლაში გამოჩენილი ქართველი მწერლები იღებდნენ მონაწილეობას. ბანკის მოგებიდან საგრძნობი ნაწილი ხმარდებოდა კულტურულ განმანათლებელ მიზნებს: სათავად-აზნაურო სკოლას, სენაკის, ბათუმის, წინამძღვრიანთკარის სკოლებს, უმაღლეს სასწავლებლებში მოსწავლე ღარიბი თავად-აზნაურების შვილებისათვის სტიპენდიებს, ზოგ შემთხვევაში ქართულ თეატრს და სხვა კულტურულ დაწესებულებებს. ბოლოს ეს ერთად-ერთი ადგილი იყო, სადაც სჯა-ბაასი ქართულ ენაზე წარმოებდა, რაც ახალგაზრდა, მოსწავლე ქართველს ეროვნულ თავმოყვარეობას უკმაყოფილებდა.

(გიორგი ნათაძე, ალ. ფრონელის დღიურებისთვის - შემოკლებული, რედაქტირებული ვერსია, ლიტერატურული მატრიანე, ნაწილი 3, 286 გვ. 1942 წ.)

30 “ჩემი დღიურიდან - მოთხრობის ნაირი ამბავი”. (187 ... 25 მაისი - 1 თიბათ) ალ. ყიფშიძე. ეს არის ცალკე ხელნაწერი რვეული, რომელიც კონკრეტულ დღეებს აღწერს ავტორის სასულიერო სემინარიაში სწავლისას. თანაც მითითებულია თარიღი. ჩვენ გადავწყვიტეთ, დღიურის საერთო ქრონოლოგიაში დაგვემატებინა, რათა იმ პერიოდის სრული სურათი უფრო კარგად წარმოგვედგინა და ინტენსივობა დაგვემატებინა დროის მსვლელობისათვის. ხელნაწერი დაცულია თბილისის ლიტერატურის მუზეუმში. ბოლოს ნანახია ივნისში, 2012 წ. (რედ).

31 აგროვებენ თაფლს (ალ. ყიფშიძე)

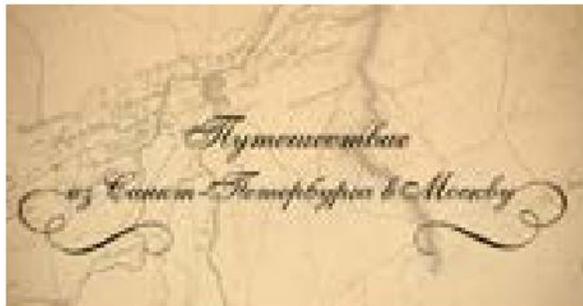
32 გარეშე პირთაგანი (ალ. ყიფშიძე)

- 33 Михаил Евграфович Салтыков-Щедрин (1826-1889) – Щедрин подверг полному отрицанию все принципы, на которых основывались представления эксплуататорских классов о государственности, собственности, семейственности. В формах все более резких он разоблачал бюрократию ("Господа Молчалины").

- 34 ალ. ყიფშიძის ხელნაწერ დღიურში, ორიგინალში, ამ ადგილას წყდება თხრობა. (გვ.7.) ორიგინალი დოკუმენტი ბოლოს ნანახია 2012 წ. აპრილში, გ.ლეონიძის სახ. ლიტერატურის მუზეუმში, თბილისში. გაგრძელება მოგვაქვს ლუკა ციხისთავის არქივის ხელნაწერი ასლიდან. ასლი გადმოწერილია ალ. ყიფშიძის ორიგინალი დღიურებიდან სავარაუდოდ 1925-1930 წლებში. რვეულთა ხელნაწერ ასლებზე მითითებული ნუმერაცია ემთხვევა დედნისას, რომელიც მინიჭებულია ლიტერატურის მუზეუმში ალ.ყიფშიძის არქივის ჩაბარებამდე (1930-31). (რედ).

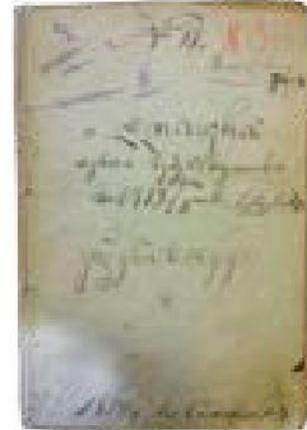
- 35 Радищев Александр Николаевич (1749 – 1802). Русский мыслитель, писатель. Путешествие из Петербурга в Москву – самая известная книга Александра Радищева. Опубликовано в Российской империи в мае 1790 года.

რადიშჩევი, ა.ნ. (1749-1802) რუსი რევოლუციონერი მწერალი. თავის ცნობილ წიგნში აღწერა გლეხის აუტანელი მდგომარეობა და მემამულეების თვითნებობა. მოითხოვდა გლეხების განთავისუფლებას მიწით და თვითმპყრობელობის მოსპობას, მეფის მთავრობამ ამ წიგნის კონფისკაცია მოახდინა და რადიშჩევს სიკვდილით დასჯა მიუსაჯა, რაც შემდეგ შეცვლილ იქნა ათი წლის კატორღით. (გიორგი ნათაძე, ალ. ფრონელის დღიურებისთვის – შემოკლებული, რედაქტირებული ვერსია, ლიტერატურული მატრიანე, ნაწილი 3, 286 გვ. 1942 წ.)

36 1879 წლის 25 იანვრიდან დაწყებული დღიურები “დღიურები ერთი სემენარიელისა” ალექსანდრე ყიფშიძეს (ფრონელს) დაყოფილი აქვს პატარა რვეულებად, მათ ის წიგნებს ეძახის. დღიურების II წიგნი დაიწყო 1879 წლის 9 აპრილიდან დაუსრულებია 1879 წლის 28 მარიაშობისთვის აღწერით. სულ 53 ხელნაწერი გვერდია. აღ. ფრონელის დღიური ორიგინალი ხელნაწერი ბოლოს ანახია 2012 წლის ივნისში. (რედ.)

37 აღ. ყიფშიძეს თავის დღიურების “დღიური ერთი სემენარიელისა” II წელი დაუწყო ახალი რვეულიდან, რომელსაც წიგნს არქმევს. ხელით ამოკერილი ეს პატარა წიგნი – III იწყება 1879 წლის 1 ენკენისთვიდან, სრულდება 1880 წლის 25 იანვრით. სულ 128 ხელნაწერი გვერდია. (რედ.)

38 პარტიები – საკლასო მერხები (რედ.)

39 ალექსანდრე ოსტოვსკის პიესის მიხედვით სპექტაკლი “შემოსავლიანი ადგილი” დაიდგა მეცხრამეტე საუკუნის 70-იანი წლების ქუთაისის თეატრში. ეს ერთ-ერთი პირველი სპექტაკლი ქუთაისის თეატრის 150 წლის იუბილეზე გიორგი სიხარულიძემ კიდევ ერთხელ გააცოცხლა 2012 წ. 17 სექტემბერს. (რედ.)

40 სერგეი მესხი – (1845 – 1883) პუბლიცისტი, ჟურნალისტი, მწერალი და საზოგადო მოღვაწე სერგეი მესხი დაიბადა 1845 წელს. 1869 წლის აპრილში “ახალი ახალგაზრდობის ჯგუფის სახელით და გ. წერეთლის თანხმობით ნიკო ნიკოლაძემ სერგეი მესხი გაზეთ “დროების” რედაქტორის მოვალეობის დროებით აღმსრულებლად მიიწვია. მალე, კერძოდ 1870 წელს, სერგეი მესხი ოფიციალურად იქნა დამტკიცებული ამ თანამდებობაზე. 1875 წლიდან სერგეი მესხი ახერხებს “დროების” კვირაში სამჯერ გამოცემას; ამავე წელს იგი ცოლად ირთავს გაზეთის გამომცემლის სტეფანე მელიქიშვილის დას – ეკატერინეს, რომელიც “დროების” ერთგული დამხმარე და მუდმივი თანამშრომელი იყო. 1876 წლის ივნისიდან ს. მესხმა აღსრულა თავისი დიდი ხნის ოცნება – “დროება” ყოველდღიური ორგანო გახდა.

41 საკასრე ნაწარმი – კასრები, ხელკასრები, როფები, გეჯები და სხვა. (რედ.)

42 Herbert Spencer (27 April 1820 – 8 December 1903) was an English philosopher, biologist, sociologist, and prominent classical liberal political theorist of the Victorian era.

Герберт Спенсер (англ. Herbert Spencer; 27 апреля 1820, Дерби – 8 декабря 1903, Брайтон) – британский философ и социолог, один из родоначальников эволюционизма, идеи которого пользовались большой популярностью в конце XIX века, основатель органической школы в социологии; идеолог либерализма. Его социологические взгляды являются продолжением социологических воззрений Сен-Симона и Конта, определённое влияние на развитие идеи эволюции оказали Ламарк и К. Бэр, Смит и Мальтус.

43 Jérôme-Adolphe Blanqui (November 21, 1798, Nice – January 28, 1854, Paris) was a French economist. His most important contributions were made in labour economics, economic history and especially the history of economic thought, in which field his 1837 treatise has been the first major work. He was the son of French Girondin politician Jean Dominique Blanqui and the elder brother of the revolutionary, Louis Auguste Blanqui.

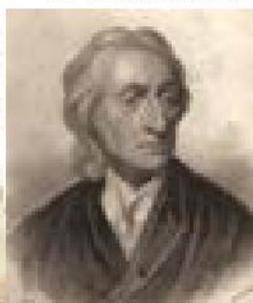
He was a disciple of Jean-Baptiste Say to whom he succeeded in 1833 to the chair of political economy at the Conservatoire des Arts et Métiers, and a free trader.

44 სტასიულევიჩი, მიხ. მათეს-ძე (1826-1911 წ.) ლიბერალი პუბლიცისტი, გაზეთ «Порядок»-ის (1871-1882 წ.) რედაქტორი. გაზეთი მქადაგებელი იყო ზომიერი დემოკრატიული რეფორმებისა. (გიორგი ნათაძე, აღ. ფრონელის დღიურებისთვის – შემოკლებული, რედაქტირებული ვერსია, ლიტერატურული მატთანე, ნაწილი 3, 286 გვ. 1942 წ.)

Михаил Матвеевич Стасюлевич (9 сентября (28 августа) 1826 – 5 февраля (23 января) 1911) – русский историк и публицист, редактор журнала «Вестник Европы».

45 John Locke FRS (29 August 1632 – 28 October 1704), widely known as the Father of Classical Liberalism, was an English philosopher and physician regarded as one of the most influential of Enlightenment thinkers. Considered one of the first of the British empiricists, following the tradition of Francis Bacon, he is equally important to social contract theory. His work had a great impact upon the development of epistemology and political philosophy. His writings influenced Voltaire and Rousseau, many Scottish Enlightenment thinkers, as well as the American revolutionaries. His contributions to classical republicanism and

liberal theory are reflected in the United States Declaration of Independence.

- 46 Gottfried Wilhelm von Leibniz (German: [ˈɡɔtʃʁiːt ˈvɪlhɛlm fɔn ˈlaɪbnɪts] or [ˈlaɪpnɪts]) (July 1, 1646 – November 14, 1716) was a German mathematician and philosopher. He occupies a prominent place in the history of mathematics and the history of philosophy.

- 47 დეკარტი – რენე დეკარტი (René Descartes); (დ. 31 მარტი, 1596, ლაე (ტურენი) – გ. 11 თებერვალი, 1650, სტოკჰოლმი), ასევე ცნობილი როგორც კარტესიუსი – ფრანგი ფილოსოფოსი, მათემატიკოსი და მეცნიერი. სოცოველთაოდ აღიარებული, როგორც თანამედროვე ფილოსოფიის ფუძემდებელი და „თანამედროვე მათემატიკის მამა“. დეკარტმა შექმნა ანალიზური გეომეტრიის საფუძვლები, შემოიღო ცვლადი სიდიდის ცნება, დაამუშავა კოორდინატთა მეთოდი და აგრეთვე, დაამყარა კავშირი ალგებრასა და გეომეტრიას შორის.

- 48 კოსტომაროვი, ნიკ. ივ-ძე (1817-1885 წ.) ისტორიკოსი, მთავრობის საწინააღმდეგო უკრაინული ფარული საზოგადოების: “კირილე მეთოდის ძმობის” წევრი, რისთვისაც მთავრობის მიერ გადასახლებულ იქნა სარატოვში. კოსტომაროვი ავტორია მრავალი შესანიშნავი ისტორიული შრომისა. (გიორგი ნათაძე, აღ. ფრონელის დღიურებისთვის შემოკლებული, რედაქტირებული ვერსია, ლიტერატურული მატთანე, ნაწილი 3, 286 გვ. 1942 წ.)

Костомаров Николай Иванович [4(16). 5.1817, село Юрасовка, ныне Ольховатского района Воронежской области, – 7(19).4.1885, Петербург], украинский и русский историк, этнограф, писатель, критик.

- 49 ოვსიანკოვისა ქრისტომატია – «Хрестоматия по средней истории». Автор Александр Николаевич Овсянников (1842 – 1899) – преподаватель истории и географии в средних учебных заведениях, педагог, ученый.

50

Friedrich Christoph Schlosser

Friedrich Christoph Schlosser (* 17. November 1776 in Jever; † 23. September 1861 in Heidelberg) war ein deutscher Historiker.

- 51 Karl Ludwig Börne (6 May 1786 – 12 February 1837) was a German political writer and satirist. Karl Ludwig Börne was born Loeb Baruch on May 6, 1786, at Frankfurt am Main, son of Jakob Baruch, a banker. His grandfather had been a government bureaucrat.

Берне, Людвиг (1786 – 1837) – знаменитый немецкий публицист, вождь «Молодой Германии».

- 52 ქუთაისის გიმნაზია – 1830 წელს ქუთაისში საშუალო ტიპის სამაზრო სასწავლებელი დაარსდა, რომელიც 1850 წ. თებერვალში, ქუთაისის გუბერნიის შექმნასთან დაკავშირებით, გიმნაზიად გადაკეთდა. 1878 -79 სასწავლო წლიდან კლასიკური ენების – ლათინურისა და ძველი ბერძნულის სწავლების შემოღების გამო, სასწავლებელს კლასიკური გიმნაზია ეწოდა.

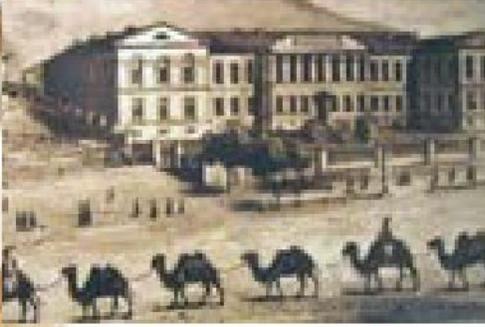
ახლად დაარსებულ გიმნაზიას საკუთარი შენობა არ გააჩნდა, რის გამო სასწავლებლის ადმინისტრაცია იძულებული იყო კერძო პირთა საცხოვრებელი სახლები დაექირავებინა იმერეთის მეფის სასახლის – “ოქროს ჩარდახის” მიდამოებში 1881 – 1887 წლებში ააგეს გიმნაზიის შენობა. მე-19 საუკუნის ბოლოსთვის ქუთაისის გიმნაზია ერთადერთი სასუალო სასწავლებელი იყო მთელ გუბერნიაში. გიმნაზიაში მოსწავლეთა კონტიგენტის ზრდის გამო სულ უფრო და უფრო საგრძნობი ხდებოდა აღნიშნული შენობის სივიწროვე. ამიტომ მე-19 საუკუნის 60-იანი წლებიდან მოყოლებული არაერთხელ დაისვა გიმნაზიისთვის შენობის აგების საკითხი, მაგრამ იმჟამად განუხორციელებელი დარჩა. მხოლოდ 1899 წ.

გიმნაზიის დაარსებიდან 50 წლისთავისადმი მიძღვნილი ზეიმის პერიოდში გადაწყდა ძველი კორპუსისათვის მიემშენებინათ ახალი ნაგებობა. მშენებლობა მიმდინარეობდა 1900-1902 წლებში.

- 53 კლასიკური დიმნაზია – 1802 წ.

54 თბილისის პირველი სკოლის დირექტორები 1802 წლიდან:

კორნეევი-1802-1803; პეტრიაშვილი - 1803-181; ბარკრინსკი - 1813-1816; შაპულინი - 1816-1826; მანასელი - 1826-1829; იაროსლავსკი-1829-1830; გრუბერი - 1830-1833; გახსენ-მილერი-1833-1839; დემენტიევი - 1839-1840; კონოფვი - 1840-1841; როსკოვშენკო - 1841-1843; ვუჟისკი - 1843-1846; სოსროვშენკო - 1846-1849; დემენტიერი - 1849-1863; პენჩესკი - 1863-1864; ილიანშვილი - 1864-1868; ჟელინოვსკი - 1868-1874;

მარკოვი - 1874-1902; ნიუბლინსკი - 1902-1905; გამყრელიძე - 1905-1911; გენკელიძე - 1911-1913; ზუბალაშვილი - 1913-1916; ლულაძე - 1916-1921; მ.ზანდუკელი - 1921-1930; სიხარულიძე - 1930-1944; დავითაია - 1944-1944; ბიბილეიშვილი-., ჯ.ჯორჯიკია - 1944-1954; შ.გიგაშვილი - მ.კიკლაძე-1954-1973; ლ.შეწირული - 1973-2005; ლ.წიქარიშვილი-2006-2008; ამირან ჯამაგიძე 2009-დღემდე.

55 ოდისევსე (ბერძნ. Ὀδυσσεύς; ლათ. Ulysses, ულუსი) – ძველბერძნულ მითოლოგიაში იტაკას მზრძანებელი, ლაერტისა და ანტიკლევას შვილი, პენელოპეს ქმარი, თელემაქოსის მამა. ტროას ომის გმირი. ჰომეროსის პოემის „ილიადას“ გმირი.

56 სასულიერო სემინარიის რექტორი (1879) – არქიმანდრიტი კორნილე (ორლინკოვი).

Тбилисская духовная семинария (ранее Тифлисская духовная семинария груз. თბილისის სასულიერო სემინარია) – учебное духовное заведение, действовавшее с 1817 по 1919 года в Грузинском экзархате Русской православной церкви; с 1993 года возобновлено как высшее православное образовательное учреждение Грузинской православной церкви.

Ректоры семинарии за тот период:

1875 – Корнилий (Орлинков), архимандрит

1883–1886 – Павел Чудецкий, протоиерей

Инспекторы семинарии:

? – Яков Гогебашвили

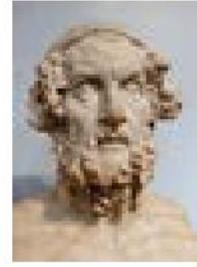
1877–1888 – Потоцкий Павел Семёнович

Преподаватели:

1875–1877 – Потоцкий Павел Семёнович

57 ჰომეროსი (ბერძნ. Ἡμερος Ἱómēros) – ლეგენდარული ბერძენი პოეტი, რომელსაც მიაკუთვნებენ ილიადისა (Ἰλιάς) და ოდისეის (Ὀδύσεια) შექმნას. ერთ დროს ჰომეროსს მიაკუთვნებდნენ მთელ ეპიკურ ციკლს, რომელშიც

შედიოდა პოემები ტროას ომზე და ასევე თებუური პოემები ოდიპოსსა და მის ვაჟებზე.

58 Николай Александрович Добролюбов (24 января [5 февраля] 1836, Нижний Новгород, Российская империя – 17 ноября

[29 ноября] 1861, Санкт-Петербург, Российская империя) – русский литературный критик рубежа 1850-х и 1860-х годов, публицист, революционный демократ. Самые известные псевдонимы -бов и Н. Лайбов, полным настоящим именем не подписывался.

59 Пашино, Петр Иванович (1838-1891) – известный ориенталист – путешественник и литератор; сын придворного певчего, Ивана Пашины, он родился в 1836 г. в г. Ирбите. В начале семидесятых годов П. предпринял поездку в Индию и описал ее в книге “В коровьем царстве”. Кроме того, П. напечатал: Туркестанский край в 1866 г. (СПб., 1866), “Вокруг света” (СПб., 1885) и ряд мелких статей в разных журналах; издавал скоро прекратившийся «Азиатский вестник». ...

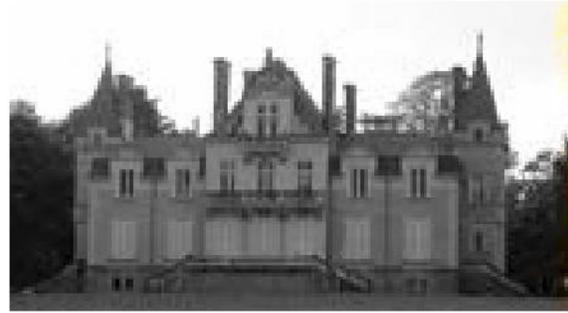
60 გოდორია – ფსევდონიმია დღიურის ავტორის უფროსის ძმისა გრ. ყიფშიძის. (გიორგი ნათაძე, აღ. ფრონელის დღიურებისთავის – შემოკლებული, რედაქტირებული ვერსია, ლიტერატურული მატთანე, ნაწილი 3, 286 გვ. 1942 წ.).

61 უფ. პ. ს. პოტოცკი – ერის კაცი იყო. ინსპექტორად დარჩა 1889 წლამდე. სემენარიელები მეტ სახლად “შეხანას” ემახდნენ ასე “ს”-მაგიერ “შ”-ს ამბობდა. სასტიკი და ცოფიანი ადამიანი იყო; ერთხელ, გვიან დამე თავისებური ფეხების ბაკუნით, შევიდა სემენარიელების გრძელ საწოლ ოთახში, მოწაფეებმა უკანა საწოლებში სინათლე ჩაუქრეს, როცა გამობრუნდა ბნელაში დარჩა, მოწაფეებმა ყვირილი მორთეს და ბალიშები დაუშინეს. რის ვაივავლახით გულგახეთქილმა გამოაღწია აივანზე. შემდეგში ხელის ფარნით დადიოდა ხოლმე საწოლ ოთახში. (გიორგი ნათაძე, აღ. ფრონელის დღიურებისთავის – შემოკლებული, რედაქტირებული ვერსია, ლიტერატურული მატთანე, ნაწილი 3, 286 გვ. 1942 წ.)

62 ამ ობოლენსკის ძმა – ალიომა ობოლენსკი ათი წლის შემდეგ სწავლობდა თბილისის სემინარიაში და დაუნდობელ შპიონად იყო ცნობილი

მოწაფეთა შორის. იგი მასწავლებლად იყო შემდეგში. (გიორგი ნათაძე, აღ. ფრონელის დღიურებისთვის – შემოკლებული, რედაქტირებული ვერსია, ლიტერატურული მატრიანე, ნაწილი 3, 286 გვ. 1942 წ.).

- 63 Université de Nantes – Founded in the XVth century, then closed for nearly 200 years, Université de Nantes reopened in 1962 and went on to become one of the top French universities.

- 64 ემილ ფრანსუა ზოლა (ფრანგ. Émile François Zola; დ. 2 აპრილი, 1840 – გ. 29 სექტემბერი, 1902), გავლენიანი ფრანგი მწერალი, ნატურალიზმის ლიტერატურული მიმდინარეობის უმნიშვნელოვანესი წარმომადგენელი, თეატრალური ნატურალიზმის განვითარებაში მნიშვნელოვანი წვლილით, და საფრანგეთის პოლიტიკური ლიბერალიზაციის წამყვანი ფიგურა, დრეიფუსის საქმის გამოძიების აქტივისტი.

Эмиль Золя (1840-1902) приобрел эту «заячью хижину» в 1880 году на деньги, полученные после выхода в свет романа «Западня». Он пристроил к дому правое крыло и расширил парк. Сюда приезжали в гости к писателю Жюль Валлес, Мопассан, Альбер Лондр, Флобер, Доде, Эдмон де Гонкур, Гюисманс.

ემილ ზოლას სახლი

- 65 ზაქარია ჭიჭინაძე – ზაქარია ეგნატეს ძე ჭიჭინაძე (დ. 1854, თბილისი – გ. 27 დეკემბერი, 1931, იქვე), ქართველი საზოგადო მოღვაწე, გამომცემელი, ლიტერატურისა და ისტორიის მკვლევარ-პოპულარიზატორი.

- 66 კეზელის ნაწერები – იგულისხმება სემინარიელი დავით კეზელის ნაწერები. 1873 წ. რუსეთის სინოდის საბჭომ თბილისში გამოაგზავნა რევიზორი კერსკი. კერსკიმ შეისწავლა მოწაფეთა განათლება, გარემო, თხზულებები,

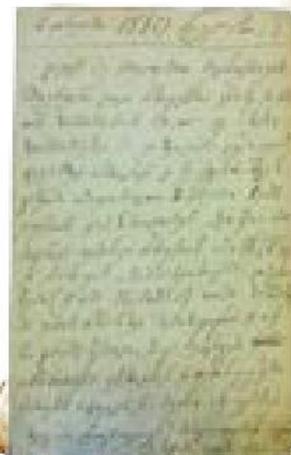
მათ შორის მათი პირადი წერილებიც გაჩხრიკა. სწორედ დავით კეზელის ამხანაგებისადმი მიწერილ წერილებში მან ამოიკითხა სემინარიის მოწაფეთა ოპოზიციური განწყობა. ამ დროს დავით კეზელი მესამე კლასში იყო, სტეფანე ჭრელაშვილი პირველში, ხოლო იაკობ მანსვეტაშვილი მესამეში. მათთან ჰქონდა კეზელს მიმოწერა. ამ რევიზიის შედეგად კერსკიმ განგაში ატეხა, შეგირდები გონებით გახრწნილანო, და, სემინარიიდან დაათხოვნინა ი. გოგებაშვილი, ნ. ცხვედაძე და სხვები.

დავით ივანეს ძე კეზელი (დ. 25 ივლისი, 1854 – გ. 1907), ქართველი საზოგადო მოღვაწე, მწერალი.

70-იანი წლების I ნახევარში ხელმძღვანელობდა თბილისის სემინარიის მოსწავლეთა ფარულ წრეს. აღმოაჩნდა ხელისუფლების საწინააღმდეგო შინაარსის წერილი და პროკლამაცია “საქართველოს ახალ თაობას”. რევოლუციურ საკითხში ხალხოსნურ პოზიციაზე იდგა: გადამწყვეტ როლს ანიჭებდა რჩეულ ადამიანებს, ტალანტებს, გმირებს. დააპატიმრეს 1873 წლის დეკემბერში. გამოძიებამ დაძნალებულ ცნო და მკაცრი სასჯელი ელოდა, მაგრამ არასრულწლოვანების გამო 8 თვის პატიმრობა მიესაჯა. 70-90-იან წლებში და XX საუკუნის დამდეგს ეწეოდა აქტიურ საზოგადოებრივ საქმიანობას. თანამშრომლობდა “დროებაში”, “ივერიაში”, “შრომაში”, “ცნობის ფურცელისა” და სხვა პერიოდულ გამოცემებში. 1905-07 რევოლუციის პერიოდში აქვეყნებდა წერილებს გორის მაზრის გლეხთა მოძრაობაზე. აღსანიშნავია კეზელის დრამატული საქმიანობა: მისი პიესები (“ორცოლიანი”, “ბიძიასთან გამოხმაურება”, “დედა და შვილი” და სხვა) წარმატებით იდგმებოდა თბილისის, თელავის, გორისა და სხვა ქალაქების სახალხო თეატრების სცენებზე. კეზელმა ერთ-ერთმა პირველმა თარგმნა რუსულად ვაჟა-ფშაველას ლექსები და 1886 წელს გამოაქვეყნა გაზეთ “ნოვოე ობოზრენიეში”. აქტიურად იბრძოდა ქალთა ემანსიპაციისათვის. ამ თემაზე მრავალი წერილი დაბეჭდა ქართულ ჟურნალ-გაზეთებში. პრესაში თანამშრომლობდა “ზოილის”, “დავით სოსლანის”, “არაგველის” ფსევდონიმებით. კეზელმა სახალხო გმირის, ა. ოძელაშვილის უკვდავსაყოფად მის საფლავზე ქვა დადო.

67 დღიურებს გარეთ დარჩენილი, აუკინძავი ცალკე 2 ფურცელი, ინახება საქართველოს ლიტერატურის მუზეუმში. ბოლოს ნანახია 2012 წლის ივნისში. (რედ.)

68 შაური – აბაზის მეოთხედი (რედ.) სირმა-აბაზი – ქართული ვერცხლის მონეტა. ჭრიდნენ თბილისის ზარაფხანაში 1752-1753-დან 1798-1799 წლებამდე ირანული აბაზისაგან განსხვავებით. მასა 3 გ. მასზე სპარსულ და არაბულ ენებზე წერია მოჭრის დრო,

ადგილი, ისლამური რელიგიის ფორმულები, რომლებიც ქრისტიანულ იდეოლოგიას არ ეწინააღმდეგება. იჭრებოდა სირმა-აბაზის ოთხი ნომინალი: ნახევარი მარჩილი (6 შაური), აბაზი (4 შაური), უზალთუნი (2 შაური)

და შაური. ნუხის სახანოში სირმა-აბაზის უხეში მინაბადი გამოდიოდა. განჯაში 1786-1791 წლებში ერეკლე II-ის ნაცვლები სირმა-აბაზის მსგავს მონეტებს ჭრიდნენ. სირმა აბაზი ბრუნვაში დარჩა XIX საუკუნის 80-იან წლებამდე. 1848-1849 წლებში რუსეთმა სირმა-აბაზის შესყიდვა სცადა, მაგრამ ხურდა ფულის ნაკლებობის გამო 1852 წლამდე ვერ შეისყიდა.

საქართველოში სირმა-აბაზი ნაპოვნია განძების სახითაც (ფხოველის, ფასანაურის, სიმონიანთხევის, ჭიკაანის, ალის, მუხათის, თბილისისა და სხვა.) და შემთხვევითაც.

69 მინაწერი დღიურის III წიგნზე (რედ.)

70 ალ. ყიფშიძის “დღიური ერთი სემენარიელისა. წიგნი IV. იწყება 1880 წ. 7 თებერვალს, სრულდება 1880 წ. 30 თიბათვით. სულ 26 ხელნაწერი გვერდია. 1879 წლის

25 იანვრიდან დაწყებული დღიურები “დღიურები ერთი სემენარიელისა” ალექსანდრე ყიფშიძეს (ფრონელს) დაყოფილი აქვს პატარა რვეულებად, მათ ის წიგნებს ეძახის. ალ. ფრონელის დღიური ორიგინალი ხელნაწერი ბოლოს ანახია 2012 წლის ივნისში. (რედ.)

71 Взрыв в Зимнем дворце (18:22; 5 февраля 1880) – террористический акт, направленный против российского императора Александра II, организованный членами движения «Народная воля». В результате взрыва погибли 11 военнослужащих несшего в тот день караул во дворце нижних чинов Лейб-гвардии

Финляндского полка, дислоцировавшегося на Васильевском острове, ранены были 56 человек.

- 72 ალექსანდრე ყიფშიძის მამა – თევდორე იყო მღვდელი. ცხოვრობდა გორის მაზრის სოფ. წვერში, სადაც ალექსანდრე ყიფშიძე დაიბადა 1862 წლის 13 იანვარს. (ლუკა ციხისთავის პირადი არქივის მასალები, ხელნაწერი, “გამოსათხოვარი ალექსანდრე ყიფშიძის გარდაცვალების გამო”.)

ალექსანდრე ყიფშიძის დედა – ედილაშვილი მაგდანი, საოცრად ყოჩაღი და მშრომელი ქალი, რომელსაც გადაუწყვეტია ხარის ბეჭზე ნასწავლი წერა-კითხვის სწავლება არც სხვებს აწყენსო და საოჯახო სკოლა გაუმართავს გოგონებისთვის – თავისი რვა ქალიშვილისთვისაც და სხვებისთვისაც – წერა-კითხვის გარდა საოჯახო საქმესაც ასწავლიდა თურმე. ამ საინტერესო ოჯახმა თორმეტი ღირსეული შვილი აღზარდა – როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ – ოთხი ვაჟი და რვა ქალი. სახოკია თედო, ჩემი საუკუნის ადამიანები, 1969

- 73 Михаил Никифорович Катков (1 (13) февраля 1818, по другим сведениям 6 (18) февраля 1817, Москва – 20 июля (1 августа) 1887, село Знаменское-Садки Подольского уезда Московской губернии) – русский публицист, издатель, литературный критик. Редактор газеты «Московскія Вѣдомости», основоположник русской политической журналистики.

- 74 «Лорис-Меликов Михаил Тариэлович. На Кавказе служил 32 года, принимал участие в 180 сражениях с горцами и турками. С 7 апреля 1878 – генерал-губернатор Харьковской губернии. В том же году – назначен императором Александром II начальником Верховной распорядительной комиссии с чрезвычайными полномочиями. С августа 1880 по май 1881 – министр внутренних дел Российской империи. До 1880 – временно исполнял должность наместника Кавказа.»

მიხეილ ტარიელის ძე ლორის მელიქიშვილი (ლორის-მელიქოვი), რუსეთის იმპერიის სამხედრო და სახელმწიფო მოღვაწე, კავალერიის გენერალი (1875 წლის 17 აპრილიდან), გენერალ ადიუტანტი, გრაფი (1878 წლის 16 აპრილიდან), სახელმწიფო საბჭოს წევრი (1880 წლის 11 თებერვლიდან).

დაიბადა თბილისში 1824 წლის 19 ოქტომბერს (სხვა ცნობით 1825 წლის 20 დეკემბერს) სომხური წარმომავლობის ქართული ფეოდალური საგვარეულოს ლორის მელიქიშვილების ოჯახში. მამა ტარიელ ზურაბის ძე ლორის მელიქიშვილი, დედა ეკატერინე ახვერდაშვილი ცხოვრობდნენ თბილისში.

XVII საუკუნის დასაწყისში, როდესაც 1604 წელს შაჰ აბას I-მა (1587-1629 წწ.) ქართლის მეფე გიორგი X-მ (1600-1606 წწ.) და კახეთის მეფე ალექსანდრე II-მ (1574-1605 წწ.) ერევანთან ომში ოსმალები დაამარცხეს, ომში მონაწილეობის გამო შაჰმა ქართველი მეფეები «უხვად» დააჯილდოვა. გიორგი მეფეს ირანში სოფლები მისცა და 300 თუმანი ჯამაგირი დაუნიშნა. სამაგიეროდ ლორე და დებედას ხეობა გამოსთხოვა. დებედას ხეობაში თურქმანული ტომი ბორჩალუ ჩამოსახლა. ლორეში კი სახანო შეიქმნა. სახანოს ადგილობრივი სომხური წარმომავლობის გამუსლიმებული მელიქი ედგა სათავეში. ამის გამო ხშირად ლორის სახანო სამელიქოდ მოიხსენიება, ხოლო საგვარეულოს წარმომადგენლებს ლორის მელიქები ან ლორის მელიქისშვილები, ამავე პერიოდში არსებობდა სომხითის სამელიქოც. სომხითის მელიქისშვილები და ლორის მელიქისშვილები ერთი წარმოშობის არიან. ლორის მელიქები ქართულ ფეოდალურ იერარქიაში სამეფო აზნაურის ტიტულით სარგებლობდნენ.

მიხეილმა სწავლა 1836 წელს მოსკოვის ლაზარევის ინსტიტუტში დაიწყო. 1840-იანი წლებიდან სამხედრო კარიერა დაიწყო. იგი წარმატებულად მონაწილეობდა რუსეთის იმპერიის მიერ წარმოებულ ომებში, მათ შორის – კავკასიის, ყირიმის და რუსეთ ოსმალეთის 1877-1878 წლების ომებში. სამხედრო კარიერასთან ერთად წარმატებული იყო წარმატებულ სამოქალაქო მოღვაწეობასაც ეწეოდა, თერგის ოლქის უფროსი, ხარკოვის ოლქის გენერალ გუბერნატორი, შინაგან საქმეთა მინისტრი.

1888 წლის 12 (24) დეკემბერს 64 წლის ასაკში საფრანგეთის ქალაქ ნიცაში გარდაიცვალა, დაკრძალულია თბილისში.

- 75 “გოლოსი” – ლიბერალური ყოველდღიური გაზეთი, გამოდიოდა პეტერბურგში 1863-1885 წ. კარევის რედაქტორობით (რედ.)

«Одним из самых популярных и влиятельных петербургских изданий того времени была газета «Голос», выходившая с 1863 по 1883 годы, редактором-издателем которой являлся известный журналист А. Краевский.

Имя Андрея Александровича Краевского (1810–1889) прочно вошло в историю русской журналистики XIX в. В течение нескольких десятилетий А. А. Краевский стоял во главе таких крупнейших периодических изданий, как журнал «Отечественные Записки» (1839–1868) и газета «Голос» (1863– 1883).

В 40-х годах, в разгаре журнальной борьбы, в кругу противников Краевского сложилась его сомнительная репутация. О Краевском, «Мафусаиле русской журналистики», утвердилось мнение как о неразборчивом в средствах литературном барышнике, эксплуататоре Белинского и других своих сотрудников. (Статья В. Мануйлова)

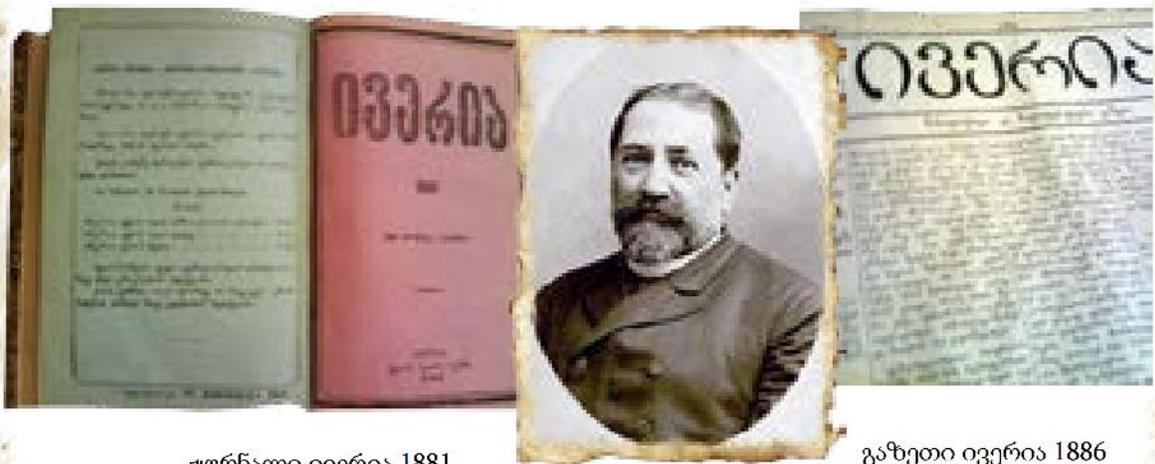
76 იონა მეუნარგია (დ. 26 ნოემბერი, 1852 წ.სოფ. ცაიში – გ. 1919 წ. იქვე.) ქართველი მწერალი, კრიტიკოსი, პუბლიცისტი.

იონა მეუნარგია, “ნანახი და გაგონილი ილიას ცხოვრებიდამ,” – “სხვისი პირადობის დამცველს თავის გაზეთში, ილიას არ უნდოდა რომ თითონ უმართებულოდ ეხსენებია ვინმე სხვის გაზეთში. როდესაც ნიკო ნიკოლაძემ “Новое обозрение”-ში ერთი წერილი დასწერა მისი პიროვნების შესახებ ილიამ თავი შეურაწყობილად მიიჩნია და ორი თვისი ამხანაგი მიუგზავნა სეკუნდანტებად ნიკოლაძეს – კოლა ერისთავი და სოსიკო შალიკოვი (იოსებ ივანეს ძე შალიკოვი, 1848-1903). ამან პასუხად ჭავჭავაძეს გაუგზავნა ორი თვისი ამხანაგი, დათიკო გურამიშვილი და ნიკოლოზ სიმბორსკი და მათ შორის გაიმართა დუელი. მოწინააღმდეგენი დადგნენ ბარიერზე გატენილის ფიშტოებით და ყველაფერი იმ წერტილამდის იყო მოყვანილი, საცა ტყვია უნდა გავარდნილიყო, მაგრამ ამ დროს სიმბორსკიმ უკანასკნელის შერიგების სიტყვით მიმართა დეულიანტებს და დუელი მორიგებით დამთავრდა.”

77 „ივერია“, ქართული პოლიტიკური და ლიტერატურული პერიოდული გამოცემა, გამოდიოდა თბილისში 1877 წლის 3 მარტიდან ყოველკვირულ გაზეთად, 1879-1885 წლებში – ჟურნალის სახით, 1886 წლიდან – ყოველდღიურ გაზეთად.

78 ილია ჭავჭავაძე (დ. 8 ნოემბერი, 1837, სოფელი ყვარელი – გ. 12 სექტემბერი, 1907, წიწამური) დიდი ქართველი მწერალი, პოეტი, პუბლიცისტი, პოლიტიკური და საზოგადო მოღვაწე, საქართველოს ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ლიდერი. ქართული მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის მიერ ილია ჭავჭავაძე შერაცხულია წმინდანად, სახელით წმინდა ილია მართალი.

ჟურნალი ივერია 1881

გაზეთი ივერია 1886

ვისუფლებელი მოძრაობის ლიდერი. ქართული მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის მიერ ილია ჭავჭავაძე შერაცხულია წმინდანად, სახელით წმინდა ილია მართალი.

79 ნიკო (ნიკოლოზ) იაკობის ძე ნიკოლაძე (დ. 9 (27.IX) ოქტომბერი, 1843, დიდი ჯიხაში – გ. 5 აპრილი, 1928, თბილისი), ქართველი პუბლიცისტი, კრიტიკოსი, რევოლუციონერ-დემოკრატი, პოლიტიკური და საზოგადო მოღვაწე, სამოციანელთა თაობის თვალსაჩინო წარმომადგენელი და ილია ჭავჭავაძის ერთ-ერთი უახლოესი თანამებრძოლი.

ნიკო ნიკოლაძე – თავის გაზეთ “*Онов*” –ში (1878-1880) შეურაცხყოფა მიაყენა ილია ჭავჭავაძეს. ილიამ ნ. ნიკოლაძე დუელში გამოიწვია და გაუგზავნა სეკუნდანტები. ნიკოლაძემ მიიღო გამოწვევა და თავის მხრივაც გაუგზავნა სეკუნდანტები. ერთი სეკუნდანტთაგანი იყო “*Онов*” –ის თანამშრომელი პოეტი სიმბორსკი – მეტად სიმპატიური ადამიანი. მას

ილია და ნიკო ორთავ ძალიან უყვარდა. სეკუნდანტები ბევრს ეხვეწნენ ორივე მხარეს, მშვიდობიანად გაეთავებინათ საქმე. მოპირდაპირეები ჯიუტობდნენ. დადგა უკანასკნელი მომენტი, როდესაც ტყვიას უნდა ემსხვერპლა ილია ან ნიკო. სიმბორსკიმ ეს ვედარ აიტანა, დაიწყო ტირილი. აუვარდა საშინელი ისტერიული ქვითინი, რამაც გამოაფხიზლა მოპირდაპირეები, მოლბნენ და ერთმანეთს შერიგების ხელი გაუწოდეს. (გიორგი ნათაძე, ალ. ფრონელის დღიურებისთვის, შემცირებული და რედაქტირებული

ვერსია, ლიტერატურული მატრიანე, ნაწილი 3, 285 გვ. სქოლიო #1, 1942 წ. თბილისი)

80 Роман Н.Г. Чернышевского «Что делать?», который был написан им в тюрьме. Вера Павловна, героиня романа Н.Г. Чернышевского «Что делать?» (Ред.)

81 ევკლიდე ალექსანდრიელი (ბერძნ.: *Ευκλείδης*) (დაახ.

ძვ. წ. 325-265) ელინიზმის ეპოქის მათემატიკოსი ალექსანდრიიდან, ეგვიპტე; ცხოვრობდა პტოლემოს I-ის მეფობის ხანაში (ძვ. წ. 323-283). ხშირად მოიაზრება, როგორც „გეომეტრიის მამა“.

82

არქიმედე (*დაახლ. ძვ. წ. 287 – გ. ძვ. წ. 212), ძვ. ბერძენი მეცნიერი, მათემატიკოსი და მექანიკოსი, დაიბადა და ცხოვრების მეტი ნაწილი გაატარა კუნძულ სიცილიაზე მდებარე ქალაქ სირაკუზაში, სადაც რომაელთა მიერ ქალაქის აღების დროს დაიღუპა.

- 83 After the July Revolution (1830), Karl Ludwig Börne hurried to Paris, expecting to find society nearer to his own ideas of freedom. Although to some extent disappointed in his hopes, he did not look any more kindly on the political condition of Germany; this lent additional zest to the brilliant satirical letters (Briefe aus Paris, 1830–1833, published Paris, 1834), which he began to publish in his last literary venture, La Balance, a revival of Die Wage. The Briefe aus Paris was Börne's most important publication, and a landmark in the history of German journalism. Its appearance led him to be regarded as a leading thinker in Germany.

The July Revolution (1830)

- 84 Июльская революция 1830 г. побудила Берне уехать в Париж. Письма из Парижа, 1830–1833, составившие впоследствии 2 тома его сочинений, доставили автору европейскую известность. Они представляли собой беспощадную критику отсталого политического строя Германии и порожденного им общественного застоя, пошлости и лицемерия.

- 85 გოდორია – ასე მიმართავდა ალექსანდრე ყიფშიძე თავის ძმას გრიგოლს. გრიგოლი კი ალექსანდრეს ჩაჩულიას ეძახდა სიყვარულით.

გრიგოლ თედორეს ძე ყიფშიძე (1859 –1923) – საზოგადო მოღვაწე, ჟურნალისტი; ძმა ისტორიული მონოგრაფიების ავტორის ალ. ყიფშიძისა (ალ. ფრონელის). გ. ყიფშიძე ჯერ ხალხოსანი იყო და ჟურნ. «იმედი»-ს მთავარი თანამშრომელთაგანი. მერე «დროება»-ში მუშაობდა. ბოლოს უახლოესი თანამშრომელი შეიქნა «ივერიისა», სადაც რედაქციის ძირითად მუშაკად ითვლებოდა და ილიას მარჯვენა ხელს წარმოადგენდა. გ. ყ. სწავლობდა სასულიერო სასწავლებელში, შემდეგ ტფილისის სემინარიაში. ინსპექტორის წინააღმდეგ აჯანყების მოწყობისათვის სხვებთან ერთად მას რიცხავენ სემინარიიდან. ამ ხანებში, 1878 წ. გრ. ყიფშიძე ბეჭ-დავსთავისპირ ველწერილებსილიაჭავჭავაძისყოველკვირეულ«ივერიაში» – «გ.გოდორიას» ფსევდონიმით («ქართველის ფიქრი გაზაფხულის პირზე», «ფრონის

ხეობიდან», No14, «ერთი მიცვალებულის ბედი», No23; კორესპონდენცია «ფრონის ხეობიდან», No36). მისი წერილები ეხება გლეხების უმწეო მდგომარეობას, – ამ დროს გ. ყ. «ტეტიათა მოტრფიალეთა» რიგებშია, გატაცებულია ხალხოსნური იდეებით. ერთხანს გ. ყ. მასწავლებლობს გორის მაზრაში, სადაც სხვებთან ერთად აქტიურად ეწევა ხალხოსნური აზრების პროპაგანდას. რამდენიმე ხნის შემდეგ გ. ყ. ჩამოდის ტფილისში. მუშაობს ქართულ თეატრში მოკარნახეთ. შემდეგ «დროების» რედაქციაში, ჯერ ს. მესხთან, მერე ივ. მაჩაბელთან და ბოლოს «ივერიაში» – ილია ჭავჭავაძესთან. გ. ყიფშიძე ითვლებოდა საუცხოვო სარედაქციო მუშაკად და სტილისტად. მან სთარგმნა პოლ ბურჟეს რომანები («ცოდვა სიყვარულისა», «ანდრე კორნელი»), სენკევიჩის «ცეცხლითა და მახვილითა», «ბარტეჟ ძღვევამოსილი», ალ. სუმბათაშვილის «ღალატი» და სხვადასხვა ავტორის მრავალი წვრილი მოთხრობა. «ივერია»-ში და «მოამბე»-ში გრ. ყიფშიძეს მოთავსებული აქვს მრავალი წვრილი ისტორიისა და კულტურის საკითხებზე, მათ შორის: «შენიშვნები ისტორიასა და არქეოლოგიაზე» – «ივერია», 1883, No3); «წმინდა ნინო – საქართველოს განმანათლებელი» («ივერია», 1888, No9); «ორიოდე მოსაზრება ქართული ენის და გრამატიკის შესახებ» («მოამბე», 1895, No4); «წმინდა ქართული» («ივერია», 1903, No4, 6); «საბერძნეთის აღორძინება და განთავისუფლება ოსმალთა მონობიდან» (დასაბეჭდად აკრძალული ცენზურის მიერ, 1893 წ.). 1894 წელს გრიგოლ ყიფშიძე «ივერიის» რედაქციის სახელით სიტყვას ამბობს ეგნატე ნინოშვილის დასაფლავებაზე. გრ. ყიფშიძემ შეადგინა ილ. ჭავჭავაძის ვრცელი ბიოგრაფია (მიხ. გედევანიშვილის გამოცემ. ილ. ჭავჭ. თხზ., 1914 წ.).

გ. ყიფშიძე გარდაიცვალა 1923 წ. თავის სოფელ სალოლაშენში და იქვე იქნა დასაფლავებული (გრ. ყიფშიძის შესახებ იხ. სოფრ. მგალობლიშვილის მოგონებანი, გაზ. «ლომისი», No30 – 1923 წ. და ს. ხუნდაძის «სოც. ისტ. საქართ.» ტომი II).

86 Дмитрий Иванович Писарев (2 (15) октября 1840, село Знаменское, Елецкий уезд, Орловская губерния (ныне Липецкая область), Российская империя – 4 (17) июля 1868, Дуббельн), Лифляндская губерния, Российская империя) –

русский публицист и литературный критик, революционный демократ. По праву считается «третьим», после Чернышевского и Добролюбова, великим русским критиком-шестидесятником. Плеханов называл его «одним из самых выдающихся представителей шестидесятых годов».

Отрицал значение творчества Пушкина: Пушкин, Лермонтов и Гоголь были для Писарева пройденной ступенью.

Летом 1868 года Писарев с троюродной сестрой Марией Маркович, новым объектом своей страсти, и ее сыном отправился к Рижскому

заливу на морские купания и 4 (17) июля 1868 года утонул в Дуббельне (Дубулты). Похоронен на Волковском кладбище в Санкт-Петербурге.

"Наша университетская наука", Сочинения в четырех томах, Том 2. Статьи 1862–1864, М., ГИХЛ, 1955, OCR Бычков М. Н.

87

ივანე გიორგის ძე მაჩაბელი (დ. 27 იანვარი/8 თებერვალი, 1854, სოფ. თამარაშენი, ახლანდელი ცხინვალის რაიონი – გ. 26 ივნისი/8 ივლისი, 1898, თბილისი) – ქართველი მწერალი, მთარგმნელი და საზოგადო მოღვაწე.

1883 წელს იგი გაზეთ „დროების“ რედაქტორი ხდება. მაგრამ 1885 წლის სექტემბერში, გაზეთი დახურულ იქნა მთავრობის მიერ მეფის ხელისუფლების საწინააღმდეგო წერილების სისტემატურად ბეჭდვის გამო, გაზეთის რედაქტორი კი პასუხისგებაში მისცეს და სამუდამოდ აუკრძალეს რაიმე გამოცემის რედაქტორობა.

88 ეს მე მგონი, ბიჭო კრიტიკაა, თუ ეგ არ არის, იმის კუდი მაინც იქნება. (ალ. ფრონელი)

89 ანტონ ნიკოლოზის ძე ფურცელაძე (* 6 დეკემბერი, 1839, სოფ. მერეთი, ახლანდელი გორის მუნიციპალიტეტი – გ. 3 ნოემბერი, 1913, სოფ. არბო) ქართველი მწერალი, პოეტი, მთარგმნელი.

90 გიორგი ექვთიმეს ძე წერეთელი (დ. 14 მაისი/26 მაისი, 1842, გორისა, ახლანდელი საჩხერის მუნიციპალიტეტი – გ. 12 იანვარი/24 იანვარი, 1900, თბილისი), ქართველი მწერალი, პუბლიცისტი, საზოგადო მოღვაწე.

წერეთელი, გიორგი (გ. გორისელი) გვართა ბრძოლა საქართველოში მე-VI-X საუკუნემდის//კრებული. – 1873. – N2. – გვ.215-288; – N5-6. – გვ.113-182;

91 Karl Alfred Ritter von Zittel (September 25, 1839 – January 5, 1904) was a German paleontologist.

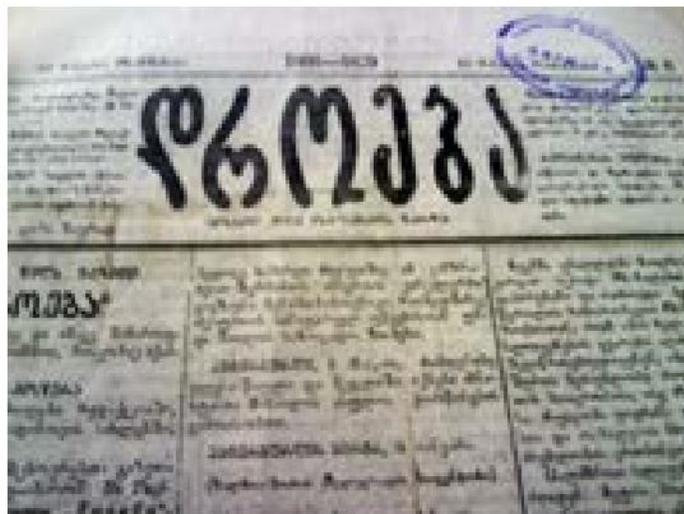
- 92 ალ. ყიფშიძის “დღიური ერთი სემენარიელისა”. წიგნი V. იწყება 1880 წ. 21 ენკენისთვის, სრულდება 1880 წ. 8 ქრისტეშობით. სულ 17 ხელნაწერი გვერდია.

1879 წლის 25 იანვრიდან დაწყებული დღიურები “დღიურები ერთი სემენარიელისა” ალექსანდრე ყიფშიძეს (ფრონელს) დაყოფილი აქვს პატარა რვეულებად, მათ ის წიგნებს ეძახის. ალ. ფრონელის დღიური ორიგინალი ხელნაწერი ბოლოს ანახია 2012 წლის ივნისში. (რედ).

- 93 მითითებული სტატია გაზეთ “დროებაში” სავარაუდოდ უნდა იყოს 1880 წ. 13 ნოემბრით დათარიღებული. ხოლო ეროვნულ ბიბლიოთეკაში მოძიებულ არქივში ალ. ფრონელის სახელთან არსებულ ბიბლიოგრაფიაში საგაზეთო პუბლიკაციები იწყება 1884 წ. 13 აგვისტოს საგაზეთო პუბლიკაციით [ს. დირბი // დროება. – 1884.-13 აგვისტო. – N176. – გვ.3[MFN: 40269] (რედ.)

- 94 „დროება“ – ქართული პოლიტიკური და ლიტერატურული გაზეთი პროგრესულ-დემოკრატიული მიმართულებისა. დაარსდა 1866 წლის 4 მარტს თბილისში. 1866-1874 წლებში – კვირაში სამჯერ, 1877 წლიდან – ყოველდღიურად. რედაქტორები: ს. მესხი (1869 წლის 17 აპრილიდან 1873 წლის ივლისამდე, 1874 წლის ოქტომბრიდან 1883 წლამდე), ი. ჭავჭავაძე და ს. მესხი (1880-1881).

- 95 “ივერია” №3, 1880 – „ივერია“, ქართული პოლიტიკური და ლიტერატურული პერიოდული გამოცემა, გამოდიოდა თბილისში 1877 წლის 3 მარტიდან ყოველკვირეულ გაზეთად, 1879-1885 წლებში – ჟურნალის სახით,

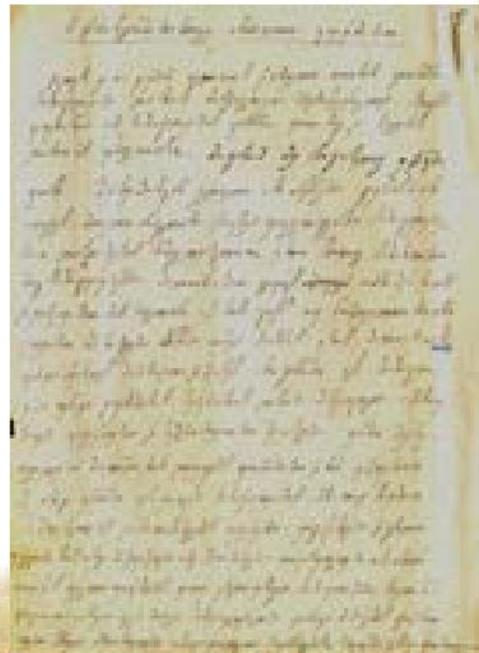
1886 წლიდან – ყოველდღიურ გაზეთად. დამაარსებელი და რედაქტორი ილია ჭავჭავაძე, თანარედაქტორი სერგეი მესხი (1881, „დროებისა“ და „ივერიის“ რედაქციების გაერთიანებისას), ივანე მაჩაბელი (1882-1884), ალექსანდრე სარაჯიშვილი (1901 წლის 4 დეკემბრიდან); გრიგოლ ყიფშიძე (1903-1905), შემდეგ გაზეთის დახურვამდე (1906 წლის 27 აგვისტო) ფილიპე ზოგინაიშვილი.

- 96 პეპო – „პეპო“ – სუნდუკიანის კომედია (1871), ქართულ სცენაზე – 1875 (გამოიცა 1876, ქართული თარგმანი 1876, გაზეთი „დროება“ № 2, ცალკე წიგნად 1880).

გაბრიელ მკრტიჩის ძე სუნდუკიანი (დ. 29 ივნისი/11 ივლისი, 1825, თბილისი – გ. 16 მარტი/29 მარტი, 1912, იქვე), სომეხი მწერალი, დრამატურგი. კრიტიკული რეალიზმის ერთ-ერთი ფუძემდებელი სომხურ ლიტერატურაში. სუნდუკიანი წერდა ძირითადად სომხური ენის თბილისურ დიალექტზე, რომელიც მრავლად შეიცავს ქართულ სიტყვებსა და გამოთქმებს, ფართოდ იყენებდა თბილისურ ფოლკლორს. ყოველივე ამან განაპირობა მისი ენის თავისებურება. სუნდუკიანის პიესები თარგმნილია მსოფლიოს ხალხთა მრავალ ენაზე.

- 97 1880 წ. 23 და 26 გიორგობისთვის აღწერა მოტანილია ცალკე აკინძული ხელნაწერიდან. „სახსოვარი წიგნი“ ალ. ყიფშიძესი, „ამ წიგნში უნდა ვწერო რაც მომხვდება“ – ალ. ყიფშიძე. ეს არის ცალკე ხელნაწერი რვეული, რომელიც დღიურის პრინციპითაა შედგენილი. ჩვენ გადავწყვიტეთ, დღიურის საერთო ქრონოლოგიაში დაგვემატებინა, რათა იმ პერიოდის სრული სურათი უფრო კარგად წარმოგვედგინა და ინტენსივობა დაგვემატებინა დროის მსვლელობისათვის. ხელნაწერი დაცულია თბილისის ლიტერატურის მუზეუმში. ბოლოს ნანახია ივნისში, 2012 წ. (რედ).

- 98 ალექსანდრე ყიფშიძის (ფრონელის) ხელნაწერი დღიურიდან ორიგინალის გვ. 15-ის ელ. ვერსია მოვიპოვეთ თბილისის ლიტერატურის მუზეუმში 2012 წლის თებერვალში. (რედ.)

99 1880 წ. 4, 5 და 7 ქრისტეშობისთვის აღწერა მოტანილია ცალკე აკინძული ხელნაწერიდან – “სახსოვარი წიგნი” ალ. ყიფშიძესი, “ამ წიგნში უნდა ვწერო რაც მომხვდება” – ალ. ყიფშიძე. ეს არის ცალკე ხელნაწერი რვეული, რომელიც დღიურის პრინციპითაა შედგენილი. ჩვენ გადავწყვიტეთ, დღიურის საერთო ქრონოლოგიაში დაგვემატებინა, რათა იმ პერიოდის სრული სურათი უფრო კარგად წარმოგვედგინა და ინტენსივობა დაგვემატებინა დროის მსვლელობისათვის. ხელნაწერი დაცულია თბილისის ლიტერატურის მუზეუმში. ბოლოს ნანახია ივნისში, 2012 წ. (რედ).

100

სოლომონ I, იმერეთის მეფე 1752-1782 წლებში, გამოჩენილი სახელმწიფო მოღვაწე.

იმერთა მეფე სოლომონ I XVII ს.
კრისტოფორო დე კასტელი

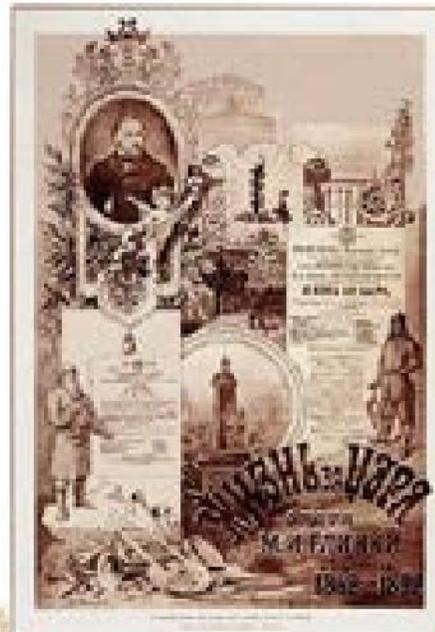
101 Sir Joseph Norman Lockyer, FRS (17 May 1836 – 16 August 1920), known simply as Norman Lockyer, was an English scientist and astronomer. Along with the French scientist Pierre Janssen he is credited with discovering the gas helium. Lockyer also is remembered for being the founder and first editor of the influential journal Nature.

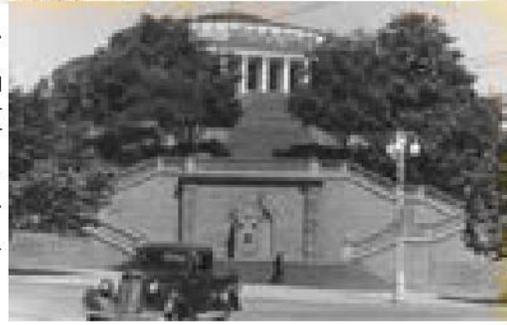
102 Михаил Иванович Глинка (20 мая [1 июня] 1804 – 3 [15] февраля 1857)

– русский композитор, основоположник национальной композиторской школы. Сочинения Глинки оказали сильное влияние на последующие поколения композиторов, в том числе на А. С. Даргомыжского, членов «Могучей кучки», П. И. Чайковского, развивавших в своей музыке его идеи.

103 მე-XIX საუკუნის 90-იან წწ. ძმებმა ნიკიტინებმა გოლოვინსკის პროსპექტზე ააშენეს ცირკის შენობა, რომელიც XX საუკუნის დასაწყისში დაიწვა. 1914 წ. ესიკოვსკიმ ააშენა მეორე ცირკის შენობა ახლანდელი ღვინის ქარხნის ტერიტორიაზე.

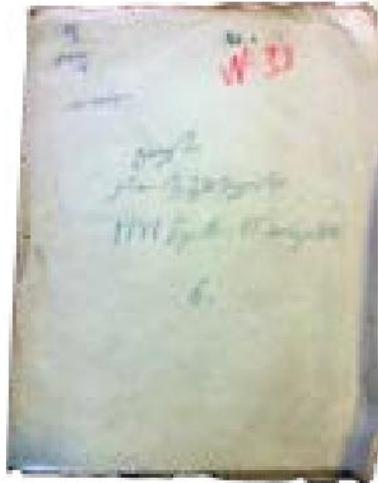
ცირკის შენობა მე-XIX საუკუნის 90-იან წწ.

104 1880 წ. 17, 26, 27, 20, 30, 31 ქრისტეშობისთვის აღწერა მოტანილია ცალკე აკინძული ხელნაწერიდან – “სახსოვარი წიგნი” ალ. ყიფშიძესი, “ამ წიგნში უნდა ვწერო რაც მომხვდება” – ალ. ყიფშიძე. ეს არის ცალკე ხელნაწერი რვეული, რომელიც დღიურის პრინციპითაა შედგენილი. ჩვენ გადავწყვიტეთ, დღიურის საერთო ქრონოლოგიაში დაგვემატებინა, რათა იმ პერიოდის სრული სურათი უფრო კარგად წარმოგვედგინა და ინტენსივობა დაგვემატებინა დროის მსვლელობისათვის. ხელნაწერი დაცულია თბილისის ლიტერატურის მუზეუმში. ბოლოს ნანახია ივნისში, 2012 წ. (რედ).

105 შაქრო – ზაქარია (შაქრო) თევდორეს ძე ყიფშიძე, (1873-1938). ფსევდონიმი “ფრონელი შა” – მოხსენიებულია ილია ჭავჭავაძის პერსონალურ ენციკლოპედიაში (1937-1907); სიტყვანი. – თბ., 2010. გვე 576. (რედ.)

106 ალ. ყიფშიძის “დღიური ერთი სემენარიელისა”. წიგნი VI. იწყება 1881 წ. 15 იანვარს, სრულდება 1881 წ. 7 მარტით. სულ 35 ხელნაწერი გვერდია.

1879 წლის 25 იანვრიდან დაწყებული დღიურები “დღიურები ერთი სემენარიელისა” ალექსანდრე ყიფშიძეს (ფრონელს) დაყოფილი აქვს პატარა რვეულეზად, მათ ის წიგნებს ეძახის. ალ. ფრონელის დღიური ორიგინალი ხელნაწერი ბოლოს ანახია 2012 წლის ივნისში. (რედ).

107 1881 წ. 22 იანვრის აღწერა მოტანილია ცალკე აკინძული ხელნაწერიდან – “სახსოვარი წიგნი” ალ. ყიფშიძესი, “ამ წიგნში უნდა ვწერო რაც მომხვდება” – ალ. ყიფშიძე. ეს არის ცალკე ხელნაწერი რვეული, რომელიც დღიურის პრინციპითაა შედგენილი. ჩვენ გადავწყვიტეთ, დღიურის საერთო ქრონოლოგიაში დაგვემატებინა, რათა იმ პერიოდის სრული სურათი უფრო კარგად წარმოგვედგინა და ინტენსივობა დაგვემატებინა დროის მსვლელობისათვის. ხელნაწერი დაცულია თბილისის ლიტერატურის მუზეუმში. ბოლოს ნანახია ივნისში, 2012 წ. (რედ).

108 Граф Иван Иванович Толстой (1858–1916) – государственный деятель (министр народного просвещения Российской империи в 1905–1906, городской голова Петербурга-Петрограда в 1912-1916), нумизмат и археолог.

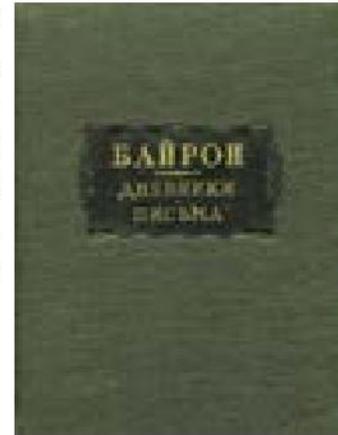

109 George Gordon Byron, 6th Baron Byron, later George Gordon Noel, 6th Baron Byron, FRS (22 January 1788 – 19 April 1824), commonly known simply as Lord Byron, was a British poet and a leading figure in the Romantic movement.

Джордж Гордон Байрон. Дневники. Письма. Избранные записи из дневников Байрона – его «Разрозненные мысли».

ჩვენთვის უცნობია, რომელ ენაზე წაიკითხა ბაირონის დღიურები ა.ყიფშიძემ. თუმცა, თავის ერთ-ერთ დღიურში მითითებული აქვს, რომ ბაირონი ვერ წაუკითხავს ორიგინალში, და ამან ხელი ვერ შეუშალა, გაეგო მისი გენი-ალურობა. სავარაუდოდ, რუსულ ენაზე იყო ხელმისაწვდომი ხსენებული წიგნები. ბაირონის თარგმნა საქართველოში XIX საუკუნიდან დაიწყო, მის პირველ ქართველ მთარგმნელთა შორის იყო ილია ჭავჭავაძე და აკაკი წერეთელი. (რედ.)

110 Christian Johann Heinrich Heine (* 13. Dezember 1797 als Harry Heine in Düsseldorf, Herzogtum Berg; † 17. Februar 1856 in Paris) war einer der bedeutendsten deutschen Dichter, Schriftsteller und Journalisten des 19. Jahrhunderts.

Христиан Иоганн Генрих Гейне (13 декабря 1797, Дюссельдорф – 17 февраля 1856, Париж) – немецкий поэт, публицист и критик.

111 Иван Сергеевич Тургенев, Иван Сергеевич Тургенев (დორეფ. Иванъ Сергѣевичъ Тургеневъ; 28 октябრა [9 ნოებრა] 1818, Орёл, Российская империя – 22 ავგუსტა [3 სენტებრა] 1883, Буживალ, Франция) – რუსსკიი პისატელი, პოეტ, პერევედჩიკ; ჩლენ-კორრესპონდენტ იმპერატორსკიი აკადემიი ნაუკ პო რაზრადუ რუსსკოგო აზუკა ი სლევსნოსტი (1860).

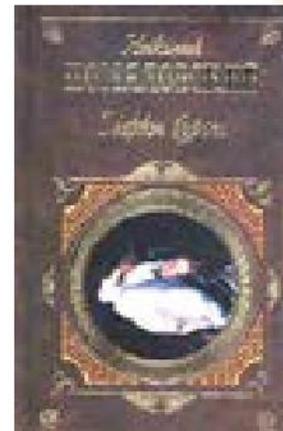

112 Евгений Васильевич Базаров – персонаж романа И. С. Тургенева «Отцы и дети». Является приверженцем течения нигилизма, то есть отрицает практически все принятые в обществе ценности.

113 Анна Сергеевна Одинцова – аристократка, которую полюбил Базаров; женский образ в романе И. С. Тургенева «Отцы и дети». (Ред.)

114 1881 წ. 23 იანვრის აღწერა მოტანილია ცალკე აკინძული ხელნაწერიდან – “სახსოვარი წიგნი” აღ. ყიფშიძესი, “ამ წიგნში უნდა ვწერო რაც მომხვდება” – აღ. ყიფშიძე. ეს არის ცალკე ხელნაწერი რვეული, რომელიც დღიურის პრინციპითაა შედგენილი. ჩვენ გადავწყვიტეთ, დღიურის საერთო ქრონოლოგიაში დაგვემატებინა, რათა იმ პერიოდის სრული სურათი უფრო კარგად წარმოგვედგინა და ინტენსივობა დაგვემატებინა დროის მსვლელობისათვის. ხელნაწერი დაცულია თბილისის ლიტერატურის მუზეუმში. ბოლოს ნანახია ივნისში, 2012 წ. (რედ).

115 Николай Герасимович Помяловский (1835 – 1863). (11 (23) апреля 1835, Санкт-Петербург – 5 (17) октября 1863, там же) – русский писатель, прозаик, автор реалистических повестей, в том числе «Очерки бурсы» (1863).

116 1881 წ. 24 იანვრის აღწერა მოტანილია ცალკე აკინძული ხელნაწერიდან – “სახსოვარი წიგნი” აღ. ყიფშიძესი, “ამ წიგნში უნდა ვწერო რაც მომხვდება” – აღ. ყიფშიძე. ეს არის ცალკე ხელნაწერი რვეული, რომელიც დღიურის პრინციპითაა შედგენილი. ჩვენ გადავწყვიტეთ, დღიურის საერთო ქრონოლოგიაში დაგვემატებინა, რათა იმ პერიოდის სრული სურათი უფრო კარგად წარმოგვედგინა და ინტენსივობა დაგვემატებინა დროის მსვლელობისათვის. ხელნაწერი დაცულია თბილისის ლიტერატურის მუზეუმში. ბოლოს ნანახია ივნისში, 2012 წ. (რედ).

117 Выпуск 1874 года, Курс XV. Кандидаты с правом на получение степени магистра без нового устного испытания. Выпускники Казанской духовной академии – Татиев Николай Гаврилович (Тифлисская), Асатиани Михаил Иосифович (Тифлисская)

118 ნიკოლაძე, ნ. – მირზოევის მიტკლის საქსოვი ფაბრიკა ტფილისში // დროება. – 1871.-10 დეკემბ.. – N48. – გვ.1[MFN: 47724]; ანოტაცია: ფაბრიკის მნიშვნელობა; მოხსენიებული პირები: მირზოევი.

В 1870 году богатый купец Г. Мирзоев открыл в Тбилиси большую текстильную фабрику, оснащенную английскими паровыми машинами. На фабрике, насчитывавшей свыше 600 рабочих, действовало 300 ткацких станков и 11 тыс. веретен. Фабрика выпускала миткаль, рипс, фланель и полотно; Ю. КАЧАРАВА, ИСТОРИЯ ГРУЗИИ, 1973

119 1881 წ. 29 იანვრის აღწერა მოტანილია ცალკე აკინძული ხელნაწერიდან – “სახსოვარი წიგნი” აღ. ყიფშიძესი, “ამ წიგნში უნდა ვწერო რაც მომხვდება” – აღ. ყიფშიძე. ეს არის ცალკე ხელნაწერი რვეული, რომელიც დღიურის პრინციპითაა შედგენილი. ჩვენ გადავწყვიტეთ, დღიურის საერთო ქრონოლოგიაში დაგვემატებინა, რათა იმ პერიოდის სრული სურათი უფრო კარგად წარმოგვედგინა და ინტენსივობა დაგვემატებინა დროის მსვლელობისათვის. ხელნაწერი დაცულია თბილისის ლიტერატურის მუზეუმში. ბოლოს ნანახია ივნისში, 2012 წ. (რედ).

120 დემოსფენი ან დემოსფენომი – ძველი საბერძნეთის ცნობილი ორატორი. (რედ.)

Demosthenes (English pronunciation: /dɒmɪs.θɒniːz/, Greek: Δημοσθένης, Dēmōsthénēs [dɛ̌mɔstʰénɛ̌s]; 384–322 BC) was a prominent Greek statesman and orator of ancient Athens. His orations constitute a significant expression of contemporary Athenian intellectual prowess and provide an insight into the politics and culture of ancient Greece during the 4th century BC.

121 1881 წ. 4 თებერვლის აღწერა მოტანილია ცალკე აკინძული ხელნაწერიდან – “სახსოვარი წიგნი” აღ. ყიფშიძესი, “ამ წიგნში უნდა ვწერო რაც მომხვდება” – აღ. ყიფშიძე. ეს არის ცალკე ხელნაწერი რვეული, რომელიც დღიურის პრინციპითაა შედგენილი. ჩვენ გადავწყვიტეთ, დღიურის საერთო ქრონოლოგიაში დაგვემატებინა, რათა იმ პერიოდის სრული სურათი უფრო კარგად წარმოგვედგინა და ინტენსივობა დაგვემატებინა დროის მსვლელობისათვის. ხელნაწერი დაცულია თბილისის ლიტერატურის მუზეუმში. ბოლოს ნანახია ივნისში, 2012 წ. (რედ).

122 “დროება”. 1866-1885. საპოლიტიკო და სალიტერატურო გაზ. ტფილისი.

პერიოდულობა: 1866-1874 – ყოველკვირეული გაზეთი; 1875-1876 – კვირაში სამჯერ; 1877-1885 – ყოველდღიური. რედაქტორები: გიორგი წერეთელი (1866-1869, 10 აპრ.); ს. მესხი (1869, 11 აპრ. – 1873); კ. ლორთქიფანიძე (1873, 8 ოქტ. – 1874, 3 ოქტ.); ს. მესხი (1874, 4 ოქტ. – 1880); ილია ჭავჭავაძე და ს. მესხი (1880-1881);

- 123 Фёдор Михайлович Достоевский (1821-1881) (დორეფ. Федоръ Михайловичъ Достоевскій; 30 октября [11 ноября] 1821, Москва, Российская империя – 28 января [9 февраля] 1881, Санкт-Петербург, Российская империя) – один из самых значительных и известных в мире русских писателей и мыслителей. Ф.М. Достоевский скончался 28 января 1881 г. Похоронен в Александро-Невской лавре в Санкт-Петербурге.

- 124 საორთვეო – საზაფხულო არდადეგები (რედ.)

- 125 Любой второстепенный персонаж знаменитого романа Ф. М. Достоевского – идеологический союзник или оппонент Раскольникова – представляет разные версии его идеи. Дмитрий Прокофьевич Разумихин, бывший студент, друг Раскольникова. Сильный, веселый, смысленный малый, искренний и непосредственный. Глубокая любовь и привязанность к Раскольникову объясняют его заботу о нём. Влюбляется в Дунечку, доказывает своей помощью и поддержкой свою любовь. Женится на Дуне. Разумихин в романе противопоставляется теоретику Раскольникову, предпочитая действия пустым идеям и теориям. И Достоевский через Разумихина хотел показать свое отношение к таким проявлениям революционизма. Разумихин был введен в роман, чтобы доказать неверность пути Раскольникова.

- 126 Рахметов – по роману Н.Г. Чернышевского «Что делать?». Чернышевский создавал свой роман «Что делать?» в эпоху подъема революционного движения в России. Герой романа Рахметов, как никто другой, подходил для революционной деятельности. Рахметов отличается жесткостью, аскетизмом, железной волей, ненавистью к народным угнетателям.

- 127 Дунечка – Авдотья Романовна Раскольникова, сестра Родиона Романовича Раскольникова. Умная, красивая, целомудренная девушка, преданная своему брату до самопожертвования. Имеет привычку в моменты задумчивости ходить из угла в угол по комнате. В борьбе за его счастье готова была пойти на брак по расчёту, но не смогла пойти на связь с Свидригайловым ради его спасения. Выходит замуж за Разумихина, найдя в нём искреннего и любящего

человека, истинного товарища своего брата.

128 «Что делать?» – роман русского философа, журналиста и литературного критика Николая Чернышевского, написанный в декабре 1862 – апреле 1863 гг., во время заключения в Петропавловской крепости Санкт-Петербурга. Центральным персонажем романа является Вера Павловна Розальская. Чтобы избежать замужества, навязываемого корыстной матерью, девушка заключает фиктивный брак со студентом-медиком Дмитрием Лопуховым (учителем младшего брата). Брак позволяет ей покинуть родительский дом и самостоятельно распоряжаться своей жизнью.

129 Софья (Соня) Семёновна Мармеладова – персонаж романа Фёдора Достоевского «Преступление и наказание». Она вынуждена заняться проституцией, поскольку иных способов добыть средства к существованию её семья не находит. Встретив Родиона Раскольникова, находит в нём родственную душу и идёт вслед за ним на каторгу. Верующая.

130 1881 წ. 8 თებერვლის აღწერა მოტანილია ცალკე აკინძული ხელნაწერიდან – “სახსოვარი წიგნი” აღ. ყიფშიძესი, “ამ წიგნში უნდა ვწერო რაც მომხვდება” – აღ. ყიფშიძე. ეს არის ცალკე ხელნაწერი რვეული, რომელიც დღიურის პრინციპითაა შედგენილი. ჩვენ გადავწყვიტეთ, დღიურის საერთო ქრონოლოგიაში დაგვემატებინა, რათა იმ პერიოდის სრული სურათი უფრო კარგად წარმოგვედგინა და ინტენსივობა დაგვემატებინა დროის მსვლელობისათვის. ხელნაწერი დაცულია თბილისის ლიტერატურის მუზეუმში. ბოლოს ნანახია ივნისში, 2012 წ. (რედ).

131 სქოლასტიკა [შერდ. scholastikos სწავლული] – 1. შუა საუკუნეებში გაბატონებული ფილოსოფიური მიმართულება, რომელიც ცდილობდა თეორიულად გაემართლებინა ეკლესიის დოგმატები სპეკულაციური, ფორმალურ-ლოგიკური არგუმენტებით. 2. ფორმალური, ცხოვრებასა და პრაქტიკას მოწყვეტილი ცოდნა; უსაგნო მსჯელობა, ასოკირკიტობა, მედავიტნეობა.

Схола́стика (греч. σχολαστικός – учёный школьный) – систематическая средневековая философия, сконцентрированная вокруг университетов и представляющая собой синтез христианского (католического) богословия и логики Аристотеля.

132 Светилин Александр Емельянович (1842–87) – рус. логик, проф. Петерб. духовной академии, испытал определ. влияние Линднера. Его «Учебник логики» меньше чем за полвека (1871–1916) выдержал 14 изданий и был наиболее распространенным руководством в уч. заведениях дореволюц. России.

133 1881 წ. 13 თებერვლის აღწერა მოტანილია ცალკე აკინძული ხელნაწერიდან – “სახსოვარი წიგნი” აღ. ყიფშიძესი, “ამ წიგნში უნდა ვწერო რაც მომხვდება” – აღ. ყიფშიძე. ეს არის ცალკე ხელნაწერი რვეული, რომელიც დღიურის პრინციპითაა შედგენილი. ჩვენ გადავწყვიტეთ, დღიურის საერთო ქრონოლოგიაში დაგვემატებინა, რათა იმ პერიოდის სრული სურათი უფრო კარგად წარმოგვედგინა და ინტენსივობა დაგვემატებინა დროის მსვლელობისათვის. ხელნაწერი დაცულია თბილისის ლიტერატურის მუზეუმში. ბოლოს ნანახია ივნისში, 2012 წ. (რედ).

134 Хорт – м. хортица ж. стар. южн. сев. борзая собака, ловчая, для травли. ловчей на своре хорты к государю подводит. акты. у хортицы взять ЩЕНЯ, нижн. хортом зовут особ. борзую тонкого строю, напр. крымку, для различия от русской, псовой. хортый пес, хорт, борзой (нем. hurtig, польск. хутко?). хортовать арх. о жеребце, искать кобылы. хортыми собаками вообще зовут борзых с низкою, гладкою шерстью, для отличия от псовых и густопсовых, мохнатых. – Словарь Даля –

135 Журнал «Отечественныя записки» «Отечественные записки» – русский литературный журнал XIX века, оказавший значительное влияние на движение литературной жизни и развитие общественной мысли в России; выходил в Санкт-Петербурге в 1818–1884 годах (с перерывами).

136 Никола́й Ива́нович Гула́к (укр. Гулак Микола Іванович; 25 мая 1821, Варшава – 27 мая (8 июня) 1899, Елизаветполь) – украинский учёный, общественный и политический деятель, педагог, публицист. С 1859 года работал преподавателем математики, естественных наук и истории в учебных заведениях Одессы, Керчи, Кутаиси, Тифлиса.

137 1881 წ. 15 თებერვლის აღწერა მოტანილია ცალკე აკინძული ხელნაწერიდან – “სახსოვარი წიგნი” ალ. ყიფშიძესი, “ამ წიგნში უნდა ვწერო რაც მომხვდება” – ალ. ყიფშიძე. ეს არის ცალკე ხელნაწერი რვეული, რომელიც დღიურის პრინციპითაა შედგენილი. ჩვენ გადავწყვიტეთ, დღიურის საერთო ქრონოლოგიაში დაგვემატებინა, რათა იმ პერიოდის სრული სურათი უფრო კარგად წარმოგვედგინა და ინტენსივობა დაგვემატებინა დროის მსვლელობისათვის. ხელნაწერი დაცულია თბილისის ლიტერატურის მუზეუმში. ბოლოს ნანახია ივნისში, 2012 წ. (რედ).

138 ეს ნაწილი აკლდა ლუკა ციხისთავის არქივის ხელნაწერ ასლს. საქართველოს ლიტერატურის მუზეუმში ორიგინალიდან (ხელნაწერი დღიურები) მივიღეთ ალ. ფრონელის დღიურის დასკანერებული ელ.დოკუმენტი – 10 ფურცელი. კერძოდ, გვერდი 22-დან 31-ის ჩათვლით 2012 წ. მარტში (რედ.)

139 1881 წ. 17 თებერვლის აღწერა მოტანილია ცალკე აკინძული ხელნაწერიდან – “სახსოვარი წიგნი” ალ. ყიფშიძესი, “ამ წიგნში უნდა ვწერო რაც მომხვდება” – ალ. ყიფშიძე. ეს არის ცალკე ხელნაწერი რვეული, რომელიც დღიურის პრინციპითაა შედგენილი. ჩვენ გადავწყვიტეთ, დღიურის საერთო ქრონოლოგიაში დაგვემატებინა, რათა იმ პერიოდის სრული სურათი უფრო კარგად წარმოგვედგინა და ინტენსივობა დაგვემატებინა დროის მსვლელობისათვის. ხელნაწერი დაცულია თბილისის ლიტერატურის მუზეუმში. ბოლოს ნანახია ივნისში, 2012 წ. (რედ).

140 ოლღა თადეოზის ასული გურამიშვილი-ჭავჭავაძისა (1842-1927)

141 Wallace, Alfred Russel (1823–1913) Alfred Russel Wallace, OM, FRS (8 January 1823 – 7 November 1913) was a British naturalist, explorer, geographer, anthropologist and biologist. He is best known for independently proposing a theory of evolution due to natural selection that prompted Charles Darwin to publish his own theory.

Уоллес Альфред Рассел Выдающийся английский естествоиспытатель, путешественник, соавтор и последователь учения Ч. Дарвина. Он продолжил изучение, результатом которых стала книга «Ум животных».

- Уоллес А.Р. Теория естественного подбора. – СПб.: Тип. Г.Е. Блатосветлова, 1878. – 30, 407 с.
- Уоллес А.Р. Дарвинизм: Изложение теории естественного подбора и некоторых из ее приложений / пер. и предисл. М.А. Мензбира с прилож. его статьи «Альфред Руссель Уоллэс и его научное значение». М. : Тип. товарищества И.Д. Сытина, 1898. – ხლივ, 753 ს.

142 George John Romanes (1848-1894), the eminent Darwinist scientist, was born in Canada, but brought up in London.

გეორჯ ჯონ რომენს – известный английский натуралист, современник и друг Чарльза Дарвина.

143 მიმეტოზმი Biol. Gk. mimētēs «მიმბაძველი». მიმიკრიის სახეობა – ზოგი ცხოველის დამსგავსება იმავე ადგილას მცხოვრებ სხვა ცხოველთან. შოურცე: უცხო სიტყვათა ლექსიკონი, 1989.

144 «იმედი», ქართული ხალხოსნების ყოველკვირეული ლიტერატურული და პოლიტიკური ჟურნალი; გამოდიოდა თბილისში 1881 წლის იანვრიდან 1883 წლის ივნისამდე. სულ დაიბეჭდა 29 ნომერი 22 წიგნად. «იმედი» განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევდა გლეხობის ყოფა-ცხოვრების ასახვას თანამედროვეობასა და ისტ. წარსულში, იცავდა კლასობრივი ბრძოლის არსებობის აზრს წარსულშიც და აწმყოშიც, მოითხოვდა აგრ. საკითხების გადაწყვეტას სახელმწიფოებრივი სისტემის შეცვლის საფუძველზე. ჟურნალი მკვეთრად გაემიჯნა ლიბერ. შეხედულებებს. იბეჭდებოდა სტეფანე ჭრელაშვილის, მ. გურგენიძის, ანტონ ფურცელაძის და სხვათა წერილები, სოფრომ მგალობლიშვილის, ზაქარია გულისაშვილის და სხვათა მოთხრობები, ვაჟა-ფშაველას ადრინდელი შემოქმედების ნიმუშები, დ. აბდუშელიშვილის ბიბლიოგრაფიები. რედაქტორი-გამომცემელი – მიხეილ გურგენიძე.

145 სუფლიორი. სუფლიორ-ი [ფრანგ. souffleur] – მოკარნახე (თეატრში). შოურცე: უცხო სიტყვათა ლექსიკონი

146 სტეპკო – ინწკირველი, ვაჟა. [შენგელაია ლ.] გამიფრული ფსევდონიმები // საქართველოს რესპუბლიკა. – 2003. – 6 იანვარი. – გვ. 11.

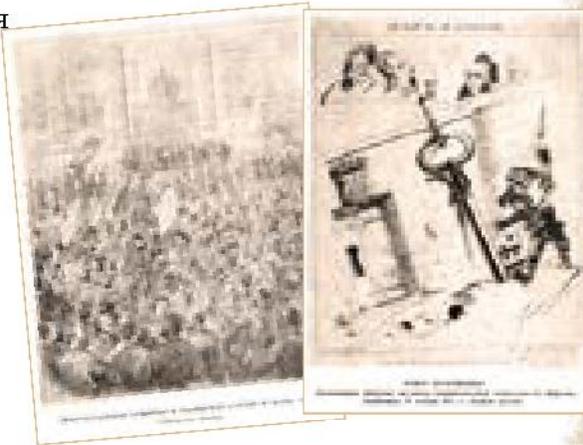
147 1881 წ. 23 თებერვლის აღწერა მოტანილია ცალკე აკინძული ხელნაწერიდან – “სახსოვარი წიგნი” აღ. ყიფშიძესი, “ამ წიგნში უნდა ვწერო რაც მომხვდება” – აღ. ყიფშიძე. ეს არის ცალკე ხელნაწერი რვეული, რომელიც დღიურის

პრინციპითაა შედგენილი. ჩვენ გადავწყვიტეთ, დღიურის საერთო ქრონოლოგიაში დაგვემატებინა, რათა იმ პერიოდის სრული სურათი უფრო კარგად წარმოგვედგინა და ინტენსივობა დაგვემატებინა დროის მსვლელობისათვის. ხელნაწერი დაცულია თბილისის ლიტერატურის მუზეუმში. ბოლოს ნანახია ივნისში, 2012 წ. (რედ).

148 საფრანგეთიდან შემოტანილი ბროშურები (რედ).

Из названия нелегальной брошюры «Хитрая механика. Правдивый рассказ, откуда и куда идут мужицкие денежки», изданной (1874) в Женеве под псевдонимом «Андрей Иванов». Настоящее имя автора Василий Егорович Варзар (1851 – 1940).

В. Е. Варзар – в свое время активный участник революционной организации «Вперед» – впоследствии стал основоположником промышленной статистики в России. В этой агитационной брошюре он наглядно раскрыл сущность российской налоговой системы того времени.

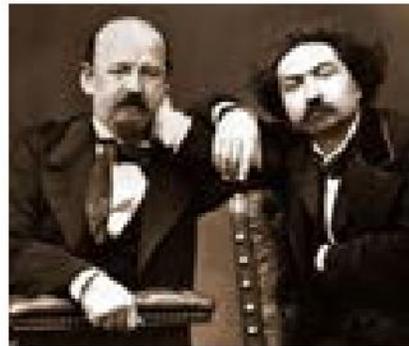

149 Woodburytype of Émile Erckmann and Alexandre Chatrian circa 1875

Erckmann-Chatrion was the name used by French authors Émile Erckmann (1822–1899) and Alexandre Chatrian (1826–1890), nearly all of whose works were jointly written.

история одного крестьянина – Эркман-Шатриан (Erckmann-Chatrion) – лит. имя двух франц. писателей, работавших совм.: Эмиль Эркман (20.V.1822, г. Фальсбург, деп. Мозель, – 14.III.1899, г. Люневиль, деп. Мёрт и Мозель) и Шарль Луи Гратьен Александр Шатриан (18.XII.1826, Ле-Гран-Сольда, деп. Мёрт, – 3.IX.1890, Вильмомбль, деп. Сена).

«История одного крестьянина» Эркмана-Шатриана, написанная еще раньше романа Виктора Гюго, перед самой франко-прусской войной (1868 -1870).

150 Ferdinand Johann Gottlieb Lassalle (1825–1864) was a German-Jewish jurist, philosopher, and socialist political activist. Lassalle is best remembered as an